

Sicilya İlk Dönem Çeviri Hareketleri ve Çevirmenleri*

DOÇ. DR. ZEYNEP ARKAN**

Öz

Akdeniz'in merkezindeki stratejik konumu nedeniyle tarihî olayların bir kavşağı olan Sicilya Adası, bu süreçlere bağlı olarak gelişen çeviri faaliyetleri ile Yunanca ve Arapça edebî ve bilimsel eserlerin Latinceye çevrildiği bir merkez olmuştur. Böylelikle bu kültürlerin birikiminin Avrupa'ya aktarılmasında önemli rol oynamış ve az sayıda ama çok önemli eserlerin çevirileri ile Endülüs'ten sonra ikinci sırayı almıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Sicilya Adası'nda ortaya konmuş olan çeviri faaliyetlerine ve çevirmenlerine ışık tutmaktır. Bu hedef doğrultusunda yapılan araştırma sonucunda çeviri etkinliklerinin adanın tarihsel süreçlerine bağlı olarak öne çıktığı tespit edilmiştir. Çeviri etkinliklerinin arttığı bu süreçler; Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi), Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi) ve Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi) dönemleri olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu kapsamda bu çalışmanın odak noktasını ilk dönem çeviri faaliyetleri ve çevirmenleri oluşturmaktadır. Bu çevirmenlere Vatikan Kütüphanesinde (Vat. Lat. 2056) bulunan bir el yazmasının (yaklaşık olarak 1160 yılında Yunanca orijinalinden çevrilmiş Batlamyus'un en önemli eseri olan *Almagest*'in en eski Latince versiyonunun) ön sözünde dikkat çekilmiştir. Bu ön sözde bir bölüm (24-38. satırlar), el yazmasının geliş koşullarını ve Latinceye çevrilmiş süreçlerini aktarmış; bu dönemin önde gelen aktörleri olarak Amiral Eugenius, Henry Aristippus ve *Salernolu* tıp öğrencisine doğrudan bir bağlantı sağlamıştır. Söz konusu dönemi inceleyen bu çalışmada elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemleri kullanılmak suretiyle bir araya getirilmiş ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular Sicilya Adası tarihî süreçleri ve Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi) çeviri faaliyetleri ve çevirmenleri olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Tartışma bölümünde bu dönem ile ilgili yapılmış araştırmalar değerlendirilmiştir. Araştırma, Sicilya Adası'ndaki üç dönem çeviri faaliyetlerine yönelik olarak sunulan öneriler ile tamamlanmıştır.

Anahtar sözcükler: çeviribilim, çeviri faaliyetleri, Sicilya, Norman Krallığı, *Almagest*. Amiral Eugenius, Aristippus, *Salernolu* tıp öğrencisi

SICILIAN EARLY TRANSLATION MOVEMENTS AND TRANSLATORS

Abstract

Through the translation activities that developed in connection with these processes, Sicily Island, a crossroads of historical events due to its strategic location in the center of the Mediterranean became a center where Greek and Arabic literary and scientific works were

* Bu çalışma 30.09.2022 tarihinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi'nde sözlü olarak yapılan sunumun makaleye dönüştürülmüş hâlidir.

** Ankara Hacı Bayram Veli Ün. Mütercim Tercümanlık Bölümü zeynep.arkan@hbv.edu.tr, orcid: 0000-0003-0534-186X
Gönderim tarihi: 25.10.2022 Kabul tarihi: 1.1.2023

translated into Latin. In this way, it played an important role in transferring the accumulation of these cultures to Europe, ranking second only to Andalusia in terms of translations of a few but very important works. Within this scope, this study aims to shed light on the translation activities and translators on the island of Sicily. As a result of the research conducted in line with this objective, it is determined that translation activities stand out depending on the historical processes of the island. These periods of increased translation activity are divided into three groups: The Hauteville Dynasty (William I), the Hohenstaufen Dynasty (Frederik II and his son Manfred), and the Kingdom of France (Charles d'Anjou). In this context, the focus of this study is on the translation activities and translators of the first period. These translators are pointed out by the preface of a manuscript (the earliest Latin version of Ptolemy's most important work, the *Almagest*, translated from the Greek original around 1160) in the Vatican Library (Vat. Lat. 2056). A chapter in this preface (lines 24-38) describes the circumstances of the manuscript's arrival and the process of its translation into Latin; a direct link to the medical student is provided by Admiral Eugenius, Henry Aristippus, and Salerno as the leading actors of this period. In this study, which examines the period in question, the data obtained were gathered by using qualitative research methods and analyzed by descriptive analysis method. The findings on the historical processes of the island of Sicily and the Hauteville Dynasty (reign of William I) are discussed by this study in two sections: translation activities and translators. In the discussion section, studies on this period are evaluated. The study concludes with recommendations for translation activities in the three periods on the island of Sicily.

Keywords: translation studies, translation activities, Sicily, Norman Kingdom, *Almagest*, Admiral Eugenius, Aristippus, medical student from Salerno

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Arapçadan Latinceye çeviri yapılan merkezlerden biri olarak öne çıkan Sicilya'daki ilk dönem çeviri okulu ve burada faaliyet gösteren çevirmenler hakkında bilgi sunmaktır. Sicilya çeviri hareketleri; bilginin doğu-batı eksenli transferinde önemli rol oynayan ve bazen yoğunlaşan bazen ise duraklayan çeviri hareketlerinde öne çıkan merkezlerden biridir. Bununla birlikte aynı dönemlerde parlayan Toledo Çeviri Okulu kadar dikkat çekmemiş, hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Çeviri faaliyetlerinin yoğunluğu ve süreçleri açısından aynı kategoride değerlendirilemeyecek olsa da Sicilya çeviri etkinlikleri çevrilen eserler açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda 12. ve 13. yüzyıllarda Arapça ve Yunanca bilimsel ve edebi metinlerin Latinceye çevrildiği ve birikimin Avrupa'ya aktarıldığı (Endülüs'ten sonra) ikinci önemli bir merkez olmuştur (Metcalf, 2009, s. 254; Ahmad, 1980, s.88; Şahin, 2016, s.264; Hitti, 2002, s.614; Faruqi, 2006, s.396).

Akdeniz'in en büyük ve en yoğun nüfuslu adalarından biri olan ve *Egadi, Lipari, Pelagie ve Pantelleria Adaları* ile İtalya'nın özerk bir bölgesini oluşturan Sicilya adası, anakaradan *Messina Boğazı* ile ayrılmıştır. Başkenti *Palermo*'dur (Britannica, 2022). Kuzey Afrika'dan yaklaşık 165 km. uzaklıktadır. Şekil olarak nerdeyse üçgen şeklindedir ve yaklaşık olarak alanı 25.815 km²'dir (ez-Zehranî, 1996, s.13; Hallak, 1986, s.113; Chiarelli 2011, xxxii.)

Bu adanın isminin Grekçe karşılığı *Sikelia* ve Latince'de *Siciliad*ır. Arapçada ise *Sikilliye* (صقلية) şeklindedir (Şakiroğlu, 2009, s.138). el-Hımyerî “*er-Ravzü'l-mi'tar fî haberi'l-aktar* (الروض المعطار في خبر الأقطار)” adlı eserinde Ebu Ali el-Hüseyn bin Reşîk el-Kayravanî'den beyitler alıntılamış ve burada Sicilya'nın Arapça karşılığı olan *Sikilliye* kelimesine atıfla “zeytin ve incir” anlamında kullanıldığını aktarmıştır (ez-Zehranî, 1996, s.31). Bunun yanı sıra *Sikilliya* ya da *Sikilliyya* şeklinde de Arapça uyarlaması olan adanın ismi Yunanca *InceXia* olarak bazen tüm ada bazen de *Palermo* şehri için kullanılmaktadır. el-Bekri (ö.482), klasik kaynakları izleyerek, *Ital(os)*'un kardeşi *Sfkul(os)*'u çağrıştıran mitik etimolojiyi verirken, aynı zamanda, aslında oldukça çarpıtılmış bir biçimde, eski Yunan adı *TpivocKpiex'i* de vermiştir. Bu verilerde onu izleyen el-Hımyerî, İbn Reşîk'in (ö. 463) bir mısranda üstü kapalı olarak kullandığı (filolog İbnü'l-Birr'e ait olan) ve “*suke/svukη*” “incir ağacı” ve “*elaial/ελαια*” “zeytin ağacı” anlamına gelen kelimelerden türediği belirtilen yanlış etimolojiye sahip çıkmaktadır (Traini, 1997, s.582). Son olarak bu kelimenin aslının adaya ilk yerleşenlerden olan ve Afrika kökenli oldukları kabul edilen *Sikanos* halkına dayandırıldığı da iddia edilmektedir (Işıltan, 1950, s.589).

Sicilya'nın tarihine ışık tutan ve özellikle Arap-Müslüman Sicilya'ya dair elde edilen verilerin temelinde yer alan kaynaklar, alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bunlar coğrafi eserler, toponomi yani yer adı bilimine dair kataloglar ve seyahatnamelerdir. Bu eserler arasında bazen çok sıradan bilgi veren birkaç satırdan oluşanlar ya da risale şeklinde bilgiler sunanlar, özel sözlükler olduğu gibi bazen de adayı 362/972-3 senesinde Kalbi hâkimiyetinin en güzel zamanında ziyaret eden İbn Havkal ve 578/1184-5 yılında Arap-Norman medeniyetinin refahının zirvesinde adaya gelen İbn Cübeyr gibi o dönemin Sicilya ortamına ilişkin en iyi bilgilerin sunulduğu vakalar ve Kral II. Roger'ın Norman sarayında akredite coğrafyacı olan el-İdrisî gibi sistematik açıdan mükemmel bir şekilde Sicilya'yı çok detaylı tasvir eden araştırmalar yer alır (Traini, 1997, s.582).

Sicilya bağlamında tarih, coğrafya, felsefe, edebiyat, bibliyografya ve seyahat alanında mutlaka belirtilmesi gereken kitaplar bulunmaktadır. Bu kapsamda Amari (1854, 1857, 1880 ve 1990); Rose (1874); F. Gabrieli (1954, 1986); Smith (1968); Moreno (1968); U. Rizzitano (1975); F. Gabrieli ve U. Scerrato (1979); M. Talbi (1966); A. D. Simone (1968, 1982, 1984); A. von Schack (1877); U. Monneret de Villard (1950); G.B. Pellegrini (1972); G. Caracausi (1983); M. Gil (1995); T. D'Alba (1980)Ahmad (1980); el-Medenî (1968); ez-Zehranî (1993); et-Tibî (1987); Hallâk (1986); Abbaş (1975); el-Kayravanî (Tahk: 1994); el-Hımyerî (Tahk: 1984) Granara (2019); Hasan (1981); Johns (2002); Kürd Ali (1926); Metcalfe (2002; 2009; 2013;2020); Şahin (2016); Watt (2013) et-Tîbî, (1990) ve Karlığa'nın (2004) çalışmaları öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra her yıl meydana gelen olayları kronolojik olarak ele alan İbnü'l-Esîr (tahk. 1987) ve Halife b. Hayyat'a (tahk:1967) ek olarak İbn Haldun (Tahk: 1981) Hitti (2002) Falcando (1897) gibi tarih ile İbni Havkal (1872); Makdisî (Tahk: 1992); İdrisî (1989); el-Hamevî (1994); el-Hımyerî (1980) gibi coğrafya; İbnü'l Kattâ' (Tahk:1995) ve İbn Hamdîs (Tahk: ty) gibi edebiyat ve son olarak İbn Cübeyr (1964) gibi seyahat alanında eser verenlere de değinilmelidir.

Bu çerçevede Haskins (1912, 1922); Haskins ve Lockwood (1910); P.J. Alexander (1973); Azimli (2009); Schramm (2002); Demiralay (2018), Takayama (1992); Yıldız (2017); Arslan (2021); Şahin (2012); Hizmetli (2011); Lorch (2002); Molinini (2009); Fischer (1982); Angold (2020); Arslan

(2021) tarafından ortaya konmuş olan makaleler Sicilya bağlamında katkı sağlamaktadır. Aynı konu çerçevesinde hazırlanmış olan Poyraz (2015); Altan (1993); Musul (2017); Puttilli (2016); Jaber (2013); Metcalfe (1999) Şahin (2012) ve Canik (2010) tarafından yazılmış tezler ve Traini, Oman ve Grassi'nin (1997) ansiklopedi içinde yazdıkları "Sicilya" adlı bölüm oldukça önemli bilgiler içermektedir.

Literatür taramasında Sicilya adası ile ilgili olarak tarihî, coğrafi, edebî, felsefî pek çok çalışmanın yanında "çeviri alanında bir merkez olması ve farklı dönemlerde öne çıkan çevirmenlerine" yönelik çalışmaların az olması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, çeviri hareketlerine yön veren kralların desteklediği dönemselsel çeviri faaliyetleri, çevirmenleri ve etkinliklerini ele almaktır. Çalışmanın Sicilya çeviri faaliyetleri ile ilgili olarak gözlenmiş olan boşluğu doldurması ve bu alanda çalışacak olan araştırmacılara rehberlik etmesi hedeflenmektedir.

Bu bağlamda bu araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1- Sicilya Adasının çeviri faaliyetlerine zemin hazırlayan en önemli tarihî süreçler nelerdir?

2- Bu süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan çeviri hareketleri ve bu etkinliklerin çevirmenleri kimlerdir?

1- METOT

1.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmanın temeli yorumlayıcı paradigmaya dayanmaktadır. Neuman, (2006, s.131) bu paradigmanda ilk etapta açıkça görülmeyen içeriği anlamak için derin bir okuma, sorgulama ile gözlem ve saha araştırmasının önem kazandığını belirtmiştir. Araştırmanın odak noktasını oluşturan çeviri faaliyetleri ve çevirmenler de bu çerçevede ele alınmaktadır. Farklı dönemlerde çeşitli amaçlar ile eserler ortaya koyan çevirmenleri değerlendirebilmek için adada hâkim olan dönemleri, tarihî süreçleri ve faaliyetleri incelemek, bir anlamda üzerlerindeki örtüyü kaldırmak gerekir.

Buna ek olarak araştırma, nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Baltacı'ya göre (2018, s. 370) bu yöntemde ele alınan herhangi bir olay ya da olgu ayrıntılı bir şekilde incelenir, bu incelemede hedef sosyal gerçekliktedir ve araştırma doğal ortamında yapılmaktadır. Bir diğer deyişle ele alınan olgu kendi bağlamında ve yorumlayıcı bir yaklaşımla incelenmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Sicilya Adası çeviri hareketleri ve çevirmenleri ile ilgili detaylar kendi bağlamında değerlendirilmiş ve faaliyetlerin krallara bağlı dönemleri tek tek keşfetme sürecinden geçmiştir. Farklı dönemlerdeki çeviri faaliyetlerinin ortaya koyduğu ürünler de aynı şekilde sosyal gerçeklik ve doğal tarihî süreçlerinde değerlendirilmiştir.

1.2. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında gerekli olan verilerin toplanmasında doküman analizine başvurulmuştur. Kırıl (2020, s. 15); bu tekniğin temel unsurunun araştırma yapılacak bir konuda gerekli olan tüm basılmış belgelerin ya da elektronik ortamda yer alan bilgilerin ayrıntılı bir şekilde araştırılması ve incelenmesi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Sicilya adası ile ilgili alanyazında var olan çalışmalar araştırılmıştır. Adanın çeviri hareketlerine zemin

hazırlayan tarihî süreçler, bu süreçlerde öne çıkan olay ve olgular, etkili faktörler, çevrilmiş eserlerin orijinal yazarları ve çevirmenleri ile toplumsal etkenler karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Dokümanların orijinalliği farklı açılardan ele alınarak teyit edilmiştir. Son olarak elde edilen veriler dikkatli bir şekilde okunmuş, farklı dilden olanlar çevrilmiş ve odak nokta Sicilya adası tüm yönleri ile incelenmeye çalışılmıştır.

1.3. Verilerin Analizi

Çalışmanın bu aşamasında veriler betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yapılan işlemde elde edilen bulgular belirlenmiş olan temalar göz önünde bulundurularak işlenir ve analiz edilir (Baltacı, 2018; 377). Bu doğrultuda Altunışık vd. (2010, s.322) tarafından tanımlanmış olan aşamalar takip edilmiştir. Böylelikle ilk olarak ilgili alanyazın tarandıktan sonra kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve Sicilya Adası'nın çeviri hareketlerine zemin hazırlayan iktidarların tarihî süreçlerini de içermektedir. Söz konusu dönemler Sicilya Adası'ndaki Arap Müslüman iktidarları ve ardından gelen Norman ve Alman hakimiyetleri ile sınırlandırılmıştır. Çeviri faaliyetlerinin durakladığı ya da öne çıkmadığı süreçler dikkate alınmamış ve çerçeveye dâhil edilmemiştir. Kuramsal çerçeve ortaya çıktıktan sonra temalar da net bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre bu araştırma için iki ana tema öne çıkmıştır. Bunlardan biri adanın çeviri merkezi olarak öne çıkmasını sağlayan farklı idari ve toplumsal dönemlerdir. Diğer tema ise farklı zamanlarda ivme yapan çeviri etkinliklerini gerçekleştiren çevirmenlerdir. Bir sonraki aşamada elde edilen veriler tematik olarak sınıflandırılmıştır. Her bilgi ilgili başlık altına yerleştirilmiştir. Böylelikle elde edilen veriler anlamlı bir şekilde tanımlanmış ve son aşamada yorumlanmıştır. Bunun için bazen özet çıkarılmış, bazen veriler birbiri ile ilişkilendirilerek düzenlenmiş ve bazen de açıklamalar ile desteklenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için araştırma sorularının oldukça ayrıntılı bir şekilde ancak konu dışına çıkmadan açıklanmasına önem verilmiştir. Araştırmada başvurulan yöntem ve tüm aşamaları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bunun yanı sıra, derinlemesine yapılan literatür taramasında ulaşılan bilgiler doğrultusunda benzer çalışmalar gruplandırılarak verilmiştir.

2- BULGULAR

Bu bölüm iki temel başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık altında Sicilya Adası'ndaki çeviri faaliyetlerine zemin hazırlayan en önemli tarihî süreçler kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümde ise bu süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan çeviri etkinlikleri incelenmiş ve öne çıkan çevirmenleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. Sicilya Adası Tarihî Süreçleri

Sicilya'da yerleşim 10.000 yıl önce başlamıştır. Akdeniz'in merkezindeki stratejik konumu, adayı tarihin bir kavşağı haline getirmiştir (Britannica). Thoukydides adanın yerlilerinin üç halktan meydana geldiğini bildirmektedir. Bu toplumlardan ilki Troya Savaşı'nda yaşadıkları kaybın ardından Sicilya'ya kaçan ve batı bölgesine yerleşen Anadolulular olan *Elimiler* halkıdır. Adanın yerlisi olan ikinci halk ise İber Yarımadası'ndan gelen *Sicani* halkı ve üçüncü topluluk ise İtalya'dan gelip doğu bölgelerine yerleşen ve adaya adını veren *Sicil* (ya da *Sicel*) halkıdır. (Metcalf, 2003, s.3-4; Freeman, 1891, s.102). Bir başka deyişle ülkeye ilk yerleşenler İtalya, İber

Yarımadası ve Ege adalarından gelmişlerdir (Şakiroğlu, 2009, s.138). Bu toplumlardan Sicil halkı bir Hint-Avrupa dili konuşuyordu; diğer halkların dillerinden geriye hiçbir kalıntı yoktur (Britannica, 2022).

Sicilya'ya dışarıdan yapılan ilk müdahaleler Fenikeliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Grekler ise M.Ö. 750 yılından başlayarak adaya göç etmeye ve koloni kurmaya başlamışlardır (Şakiroğlu, 2009, s.138). Sicilya eski zamanlarda hem Yunan hem de Fenike kolonizasyonlarının hedefi olmuştur. Fenikeliler *Kartaca'* yı kurmadan önce *Sayda* ve *Sûr'* dan kalkan gemileriyle Sicilya'ya gelip gidiyorlardı. Ayrıca Sicilya'da bir ticaret üssü kurmuş olmaları da uzak bir ihtimal değildir. Fakat gerçekte Fenikeliler Afrika kıyılarından gelip sadece batı kıyılarına yerleşmişlerdir. Diğer bir deyişle *Kartaca'* ya en yakın kıyılara gelmiş ve burada sadece üç merkezde yerleşmişlerdir. Bu merkezlerden biri *Mozia* şehridir. Bu şehir, *Sûr*, *Sayda* ve *Arvad* şehirleri gibi kıyıya yakın bir ada üzerine kurulmuştur. Diğer iki şehir *Palermo* şehri ve Palermo Körfezi'nin batı ucunda yer alan *Solunto* adlı şehirdir. Bununla birlikte sayıları çok daha fazla olan Yunan kolonileri *Amira* (*Imera*) ve *Mina* (*Messina*) gibi kuzeydoğu kıyı kesiminde ve *Gela* ve *Kerkinte* (*Agrigento*) gibi Afrika'ya en az yakın olan güneydoğu kesiminde ve tüm doğu kıyılarında sıralanmıştır. En önemli Yunan kolonisi *Siracusa* (*Sirakuza*) dır (Moreno, 1968, s. 4). Sonrasında adadaki toplumun Helenleşme süreci başlamış ve ada *Magna Grecia'* nın (Büyük Yunanistan) bir parçası kabul edilmiştir (Şakiroğlu, 2009, s.138).

Kartacalılar iki buçuk asır boyunca yerleşim alanlarını genişletmeden kalmışlardır. Böylelikle *Sarakuza* ve *Itisa* savaşlarından sonra Yunanlılar ve Fenikeliler arasındaki mücadele iki yüzyıl sürmüş ve adanın doğu kıyılarını aralarında paylaşmışlardır. Bu tarihî süreçlerde bu iki medeniyet birbirini oldukça etkilemiş, Fenikeliler Yunan sanatından, Yunanlılar da Kartacalıların coğrafya ve ziraat ile ilgili bilgilerinden etkilenmiş ve faydalanmışlardır. Bu durum Sicilya adasında ziraatın çok gelişmesine kaynaklık etmiştir (Moreno, 1968, s. 5). Ardından sahneye Romalılar çıkmış ve Sicilya 262 yılında Romalıların hakimiyetine girmiştir. M.S. 300 ve 700 yılları arasında tüm dünyayı etkisi altına alan ve tarihin seyrini değiştiren "Kavimler Göçü" hadisesi Sicilya'yı da etkilemiş ve Sicilya 440 yılında Vandalların, 488 yılında Ostrogotların ve 552'de ise Bizanslıların eline geçmiştir (Şakiroğlu, 2009, s.138).

2.1.1. Bizans Döneminde Sicilya

Bizans hükümdarı Justiniaus'un komutanı Belusarius M.S. 535 yılında ordusu ile birlikte Sicilya'ya girdiğinde Gotik garnizonlardan yoksun topraklar ile Gotik yönetimden kurtulmak isteyen ve gelişlerini sevinçle karşılayan halkla karşılaşmışlardır. Dolayısıyla hiçbir şehir kendini savunmamış ve kimse bir çatışmaya girmeye bile kalkışmamıştır, Ostragotlardan kurtulmanın sevincini yaşamıştır (Abbas, 1975, s.13-14). Sicilya Bizans'ın bir eyaleti olmuş ve ada yeniden Yunan kültürüne girmiş ve dil Latince olmuştur. Kilise İstanbul Patrikliğine katılmıştır (Moreno, 1968, s.5-6).

Bununla birlikte bu mutluluk uzun sürmemiş ve Sicilyalılar kısa süre sonra kendilerini İmparator'un hazinesinin ağır vergilerini öderken bulmuşlardır. Sicilya, tahsildarların açgözlülüğünün avı olmuş, emlak vergisi, zorunlu diğer vergiler, ticaret ve sanayi üzerindeki telif hakları, ilk vergide ek artışlar, askerler için vergiler, diğer bağışçılar ve çalışanlar tarafından gasp

edilen ve yükü artıran paralar nedeniyle Ostragotların zamanında kötü olan durum Bizans dönemlerinde daha da kötüleşmiştir. Bu bağlamda sadece devlet değil, kilise de nüfuz ve otoriteyi paylaşmıştır. I. Gregorio, M.S. 590'da papalık koltuğuna oturduğunda ve kötü durumu gördüğünde, bu durumu düzeltmeye çalışmış ve köylü sınıflarını etkileyen adaletsizliğe engel olmaya çabalamıştır (Abbas, 1975, s.13-14).

Hükûmetin ve kilisenin hırsları ile ordunun yolsuzluğu arasında kalan adadaki toplum; Yunanlılar, İtalyanlar, kendilerini üstün görüp diğer ırklardan nefret eden ve çok fazla olmayan Yahudi gruplarından oluşmaktadır. Hükûmet, Sicilya'yı günahkârlar, suçlular ve isyancı askerler için bir sürgün yeri görerek bu ırklara bazı sürgünler eklemiştir. Tüm bunlara ek olarak üzerlerindeki ağır vergilerden kaçan ve zenginlerin çiftliklerinde çalışan bir grup köle de vardır. Bunun yanı sıra kölelere benzeyen ve vergilerini nakit ya da mahsul ile ödeyen *coloni* olarak isimlendirilen bir sınıf vardır. Sicilya Bizans'ın bir tahıl ambarı olarak Bizans'a her yıl ilkbahar ve sonbaharda buğday yüklü iki filo göndermek, ancak ürünler denizde batar ya da yağmalanırsa tazminat ödemek zorundadır. Askerlerin durumu da oldukça kötüdür ya kaçmakta ya da komutanlarının tarlalarında zorla çalıştırılmaktadır. Sicilya'da Bizans dönemi ile ilgili olarak Profesör Amarî'nin belirttiği gibi Bizans Sicilyası; kişiliğini ve hayat dinamiklerini kaybetmiş, insanî değerlerin her birini yitirmiş ve en alçak şekilde yozlaşma derecesine ulaşmıştır (Abbas, 1975, s.13-14).

Bizans hakimiyetindeki Sicilya valiler tarafından yönetilmiştir. Ekonomik ve siyasî açıdan tamamen Bizans'ın bir eyaleti olmuş ve bu hakimiyet üç asır sürmüştür. Bu süreçte Sicilya adası Bizans'a özellikle Afrika'dan yapılan akınlardan da nasibini almıştır (Altan, 1993, s.16).

Bizans-İslam çatışmasına etki eden faktörler:

1- Sicilya'nın askeri önemi: Bizans'ın savunma ve istihkam mevkiilerini yeniden onarım ve güçlendirmeye zorlayan Müslüman akınlarına hedef olan kaleleri askerî açıdan stratejik konuma sahipti.

2- Ekonomik önemi: Sicilya Kuzey Afrika'dan daha az zengin değildi. Pamuk ve safran gibi tarımsal üretim ve gümüş, demir, kurşun ve petrol, dokuma gibi doğal üretim kaynaklar ile öne çıkmıştı.

3- Uygarlık açısından önemi: Sicilya Adasının konumu eski zamanlardan beri Akdeniz kıyılarındaki medeni toplumlarla iletişim kurmaya imkân sağlıyordu. Dolayısıyla Sicilya ve Güney İtalya klasik çağda bile "*Magna Graecia*"¹ olarak bilinmekteydi.

4- Sonucu ve en önemli etken Allah yolunda cihat hareketinin yaygınlaşmasıdır. Özellikle Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât ve diğer Malikî mezhebi âlimleri dini ruhun hakimiyetinde ve Bizans denizci akınlarının Afrika kıyılarına saldırımları nedeniyle Allah yolunda cihat etmeyi amaçlayarak hudutlarda mevzilenme arzusunda etkili olmuşlardır (Abdullah, 1992, s. 14).

¹Henry Fanshawe Tozer'e (2014, s.43) göre bu tanım, Antik Yunan Koloni döneminde kullanılan bir isimdir. *Magna Graecia* ile İtalya'nın güneyi ve Sicilya kastedilir. Belirtilen coğrafi bölgede sayıca fazla olan Yunan kolonilerine dikkat çekilerek burasının Yunan kültür ve medeniyetinin bir parçası olduğu vurgulamak amacı ile kullanılır.

2.1.2. İlk Arap Akınları (652-827)

İslam devletinin sınırları Hz. Ömer devrinde imparatorluk haline ulaşmıştır (Ahmad, 1980, s.8). Mısır ve Suriye'nin alınması ile sınırlar Akdeniz'e ulaşınca hem kazandıkları toprakları koruyabilmek hem de yeni fetihler için donanmanın gerekliliğine inanmışlar ve donanma kurma fikri gündeme gelmiştir. Akdeniz'i hakimiyeti altına almış olan Bizans ile başa çıkmak için bu kaçınılmaz bir durumdur (Altan, 1993, s.17). Bununla birlikte Hz. Ömer bu konuda, o sırada Şam valisi olan ve sahillerdeki kalelerin fethi ve muhafazası için donanmanın kurulmasının ve Akdeniz adalarının fethinin önemine inanan (Altan, 1993, s.17) Muaviye bin Ebi Süfyan ile aynı fikirde değildir. Üstelik nehirler ve denizlerdeki seferleri tehlikeli bulmaktadır (Ahmad, 1980, s.8). Bu görüşünde; Müslümanların denizde yeterince tecrübeli olmadığına ve Bizans karşısında durmasının çok zor olacağına inancı, o sırada Mısır valisi olan Amr. b. el-As'ın olumsuz cevabı ve 640 yılında Habeşistan'a gönderilen donanmanın fırtına nedeni ile batması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra İbn-i Haldun; bu kararın temelinde Arap kültüründe denizin olmayışına da işaret etmektedir (Altan, 1993, s.17).

Hz. Ömer'in vefatının ardından halife olan Hz. Osman Şam Valisi Muaviye'ye donanma için izin vermiştir, ancak katılımcıların gönüllü olmasını şart olarak eklemiştir. Bunun üzerine Muaviye, Mısır'dan destek veren Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in de katkısı ile sahilde tersaneler kurmuş, önce Kıptî ustaların çalıştığı İskenderiye'de sonra da *Akka*'da gemi yapılması ile deniz gücünü oluşturmuştur. Gönüllüler bu donanmaya hem cihat anlayışı hem de ganimet talebi ile katılmışlardır. İlk sefer Kıbrıs'a gerçekleştirilmiş ve buradaki Bizans valisi ile anlaşma yapılmıştır. Ardından Rodos fethedilmiş ve Müslümanlar böylelikle Akdeniz'in batısına açılmışlardır. Ardından Girit ve Sardunya'ya saldırmışlardır. Bu seferler sonucunda Bizans Sicilya'yı üs olarak kullanarak akınlara karşı durmuştur (Altan, 1993, s.17-20).

Sicilya direkt olarak olmasa da bu İslamî fetihlerden dolayı etkilenmiştir. 643 yılında Amr b. el-As'ın Trablusgarp şehrini işgal etmesinin ardından bazı göçmenler kaçarak Sicilya'ya sığınmışlardır. Adaya ilk Arap akını 652 yılında Şam Valisi Muaviye'nin gönderdiği Muaviye b. Hudeyde'nin komuta ettiği donanma tarafından gerçekleştirilmiştir. Aziz Ahmed bu davranışı daha yeni kurulan bir donanma için cüretkâr bulduğunu belirtmektedir (Ahmad, 1980, s.9).

İslam ordularının Emeviler döneminde *İfrikiyye* yani günümüzdeki Tunus'u ele geçirdikten sonra o bölgeye yerleşmelerinin ardından Sicilya'ya yönelik akınları yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bununla birlikte Berberi ayaklanmaları ile sekteye uğramış ve Abbasiler zamanında Batı Akdeniz'deki akınlar tamamen durmuştur. Bu süreçte Halife b. Hayyat, 720 yılında *İfrikiyye*'de bulunan Yezid b. Ebi Müslim tarafından Muhammed b. Evs el-Ensari'nin (Hayyat, 2001, s.390) ve 732 yılında Ubeyde b. Abdurrahman tarafından Abdullah b. Katan (Hayyat, 2001, s.412) ile beraberindekilerin Sicilya'ya gönderildikleri ve zayıf vermeden ganimetler ile geri döndükleri ve de 736 yılında İbnu'l- Habhab tarafından adaya gönderilen Kusem b. Avâne el-Kelbi'nin Evveliye'yi fethettiği (Hayyat, 2001, s.416) akınlarına değinmiştir. Bunun yanı sıra İbnu'l-Esîr de 728 yılında Bişr b. Safvan (İbnu'l-Esîr, 1995, s.146) ve 731 yılında Müstenir b. Haris (İbnu'l-Esîr, 1995, s.174) tarafından Sicilya'ya yapılan akınlardan bahsetmiştir. Bu akınlar belli bir siyaset takip edilmeksizin ganimet elde etmek amacı ile yapılmıştır (Hitti, 1989, s.958). Ayrıca, Arapların bu

adaya akınları kalıcı bir fetih için belirli bir plan ve politikaya bağlı olmaksızın büyük ölçüde askeri ve deniz maceraları karakterindedir (Ahmad, 1980, s.29).

Kuzey Afrika diğer bir deyişle *İfrikiyye* Araplarının Sicilya adasında kalıcı bir şekilde başarılı olamama nedenleri; Berberî ayaklanmalarından ve Bizans kralı İmparator II. Kostantin'in Bizans Devleti'nin deniz gücünü güçlendirmek/geliştirmek amacı ile doğu ve orta Akdeniz'de uyguladığı politikadan kaynaklanmaktadır (Ahmad, 1980, s.13; Finley, 1970, s.186). Bu faktörler ve bu dönemde Bizans tarafından Sicilya'da benimsenen savunma düzeni nedeniyle 2./8. yüzyılın ikinci yarısında hiçbir akın kaydedilmemiştir. Karşılıklı ticarî çıkarları koruma kaygısının desteklemiş olduğu itidal ve ihtiyat tavırları, Bizanslılar ve Araplar arasında 3./9. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden ve hanedanın kurucusu İbrahim b. Abdullah tarafından imzalanan ve de oğlu tarafından yenilenen antlaşmada resmî ifadesini bulan samimi ilişkiler kurma etkisi yaratmıştır (Traini, 1997, s. 584). Sicilya'nın tam olarak fethi 827 yılına kadar gerçekleşmemiştir, ancak geldiklerinde Hıristiyan Avrupa için korkutucu bir meydan okuma olmuş ve Akdeniz'deki deniz gücünün kontrolü geçici olarak kaybedilmiştir (Smith, 1968, s.3).

2.1.3. Ağlebîler Dönemi (827-909)

Sicilya adasının tam olarak fethi Abbasiler döneminde Kuzey Afrika'da hüküm süren Ağlebîler tarafından gerçekleştirilmiştir (İbnu'l-Esîr, 1995, s.61) 19 Rebiülevvel 212/18 Eylül 827'de *İfrikiyye*'den gelen bir ordunun *Mazerâ*'da karaya çıkması ile adada Arap hakimiyetini sağlayacak bir mücadele başlamıştır. Bunun yanı sıra bu adım hem İslâm'ın Akdeniz'de yayılmasına hem de adanın etkilendiği tarihsel sürecin zirve noktasına çıkmasına zemin hazırlamıştır (Traini, 1997, s. 584). Ağlebîlerin Sicilya'yı tamamen fethedecek bu sürecin başlamasına kaynaklık eden olay; *İfrikiyye*'de Berberîler arasında çıkan ayaklanmalar ile uğraşan Ağlebî emiri Ziyadetullah'ın yanına gelen Sicilya kuvvetlerinden bir komutanın, bol ve zengin toprakları olan Sicilya'yı fethetmesi konusunda yaptığı teşviktir. İsmi Euphemios olan bu komutan Sicilya Genel Valisi ile arasında geçen bazı olayların² ardından diğer komutanlara baş kaldırmıştır. Sonrasında çıkan isyanda yenilerek *Kayrevan*'a kaçmış ve adanın fethine rehberlik etmek ve destek olmak hedefiyle Ziyadetullah'a teslim olmuştur (Moreno, 1968, s.7-8).

Euphemios, bu yardımlarının karşılığında İmparator unvanı ile adanın valisi olarak kalma, haraç ödeme ve kendisine askerî yardım sözü verilmesi şartlarını sunmuştur. Sicilya'nın fethi meselesinin *Kayrevan*'ın ileri gelenleri arasında ihtilafa neden olmasının ardından Ağlebî emiri Ziyadetullah konuyu *Kayrevan*'ın iki meşhur yargıcı olan Ebû Mehrez Muhammed ve Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât ile görüşmüştür. Bu görüşmelerin sonucunda Emir; Sicilya hakkında bilgi toplayıp karar vermeyi teklif eden Ebû Mehrez'in değil, coşkuyla cihat fikrini savunan Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât'ın teklifini onaylamıştır. Sicilya'ya gidecek birliklerin başına geçecek komutan seçiminde; savaş yeteneklerine göre değil, dini statüsünü önem vererek Ebû Ubeyde b.

² İtalyan kaynaklardan birisine göre bu olayların başlangıcı, Genel Vali'nin Euphemios'un elinden nişanlısını almasıdır. Bir başka kaynağa göre komutan Euphemios'un manastırdan bir rahibeyi kaçırması ve Genel Vali'nin onu cezalandırarak azletmesidir (Amarî'ye göre ise bu suçlama, çok ilgi duyulan yerli bir komutana karşı Yüksek Bizans İdaresinin attığı bir iftiradır). Bunlara ek olarak en-Nüveyrî, İbnu'l-Esîr ve İbn Haldûn gibi Arap tarihçilerine göre sebep; ada patriğinin, Euphemios'un işlediği bir cinayetin akabinde imparator tarafından cezalandırılmasını ve azledilmesini emretmesidir (Moreno, 1968, s.7-8; Medenî, 1968, s.7).

Cerrâh gibi kişileri komutan yapan Hz. Ömer gibi davranmış ve birliklerin başına askerî bir geçmişi olmayan ancak birinci sınıf bir dini geçmişi olan Esed İbnu'l-Furât'ı geçirmiştir. Oluşturulan birliklere Girit'ten Araplar, Berberîler, Endülüslüleri, bazı Persler ve bazı âlimlerin de katılmış olması muhtemeldir. Arap tarihçiler, sefere katılan gemilerin sayısının 70-100 arasında olduğunu, birliklerin yaklaşık 15 bin kişiden oluştuğunu ve H. 212 Haziran MS 827 yılında *Sousse'*de Euphemios'un kuvvetleri ile birleşerek Ada'ya ayak bastıklarını belirtmektedir (Ahmad, 1980, s.14). Bu bağlamda Smith (1968, s.5) 827'de başlayan fetih seferlerinin başlangıcı olarak bu saldırılara katılanların arasında Arapların yanı sıra Tunus'tan Berberîler, İspanyol Müslümanlar, belki de Sudanlı Zencilerin de olduğunu ve temel hedeflerinin yiyecek ve madeni para ele geçirmek, köleleri almak ve kiliseleri yağmalamak olduğunu belirtmiştir.

Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât komutasındaki ordu tarafından 827'de *Mazerâ*, 831 yılında *Palermo* fethedilmiştir. 840 yılında *Bari*, 843'te *Messina* ve 842 yılına gelindiğinde tüm *Mazerâ* bölgesi ile 845-902 yılları arasında geri kalan tüm şehirler ele geçirilmiştir. Bu bağlamda adanın fethi yetmiş beş yılda tamamlanmıştır (İbnu'l-Esîr, 1995, s.333). Bu fetihlerde öne çıkan isimlerden Ebû Abdullah Esed İbnu'l-Furât, *Sirakuza* şehrinin yaklaşık bir yıl süren kuşatması esnasında çıkan pandemi nedeniyle vefat etmiş, adaya çıkınca Bizanslıları Araplara karşı kışkırtan Euphemios ise *Banh Sarayı (Castrogiovanni)* kuşatmasında kale sakinlerinin oyununa gelip öldürülmüştür (Ahmad, 1980, s.15-16).

Müslümanların toprak fethetme hedefli operasyonları 4./10. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Bu süreçte önlerine çıkan pek çok zorlukla mücadele etmişlerdir. Karşılaştıkları bu zorluklardan öne çıkanlar; Sicilya topraklarının engebeli arazisi, Bizanslıların savunma konusundaki güçlü olması ve en çok zorlayan faktörlerden biri olarak Araplar ve Berberîler arasında veya farklı sosyal sınıflar arasında zaman zaman patlak veren karışıklıklardır (Traini, 1997, s. 584; ez-Zehrani, 1993, s. 60).

Ağlebi dönemi Sicilya'sında toplum Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler, Araplar, Berberîler, Yunanlılar, Persler ve bazı Sudanlılardan oluşmaktadır. Diğer bir deyişle birçok toplumu, dini, dili ve ırkı kapsamaktadır. Araplar yönetici ve seçkin bir konumdadır. Fetih sürecinde önemli rol oynayan Berberîler de öne çıkan bir toplumdur. Hristiyan toplum İtalya *Lampard* ya da Frankların yönetimi altındakilerden daha iyi bir durumdadır ve kölelerin özgürlük umudu ile İslam'a geçişleri artmıştır (Ahmad, 1980, s.30).

Sicilya uzmanı Amarî'ye göre fetihten sonra Sicilya'da Hristiyan nüfusu bir milyon, Müslümanların nüfusu ise altı yüz bindir. Müslümanlar *Mâzera* ile *Palermo* arasında, Hristiyanlar ise *Messina* ve *Nota* bölgesinde yoğunlaşmıştır. *Siracusa'*da iki grubun nüfus oranları birbirine yakındır. Bunlara ilaveten o dönemlerde Sicilya toplumu Yahudi cemaatlerini de içermektedir (Moreno, 1968, s.29).

Son dönemlerde iç karışıklıklara sahne olan Sicilya Ağlebilerinin iktidarı (Abbas, 1975, s.22). 909 senesinde Ağlebi Devleti'ni ele geçiren Fâtimîlerin yönetimine geçmiştir. Bunun ardından *Palermo'*daki Arap kabilelerinin liderleri Şii yönetime karşı ayaklanmıştır (Şakiroğlu, 2009, s.138). Fâtimî yönetiminin Şii propagandası yaptığı ve Şii mezhebini zorla kabul ettirme çabası gerekçesiyle daha pek çok ayaklanma başlamış ve *İfrikiyye'*den gönderilen yöneticiler yetersiz

kalmıştır. Buna ek olarak ada, Abbâsî ve Fâtımî halifelikleri arasındaki rekabete sahne olmuştur (Abbas, 1975, s.22). Özellikle halk tarafından desteklenen *Benî Taberî* isyanı Fâtımî hilafeti tarafından adaya gönderilen Hasan b. Ali el-Kelbî tarafından siyasî manevralarla bastırılmıştır (İbnu'l-Esîr, 1995, s. 471-473). Fâtımîler Sicilya adasını valiler ile yönetmiştir. İktidarları 909-1171 yılları arasında sürmüştür, adayı bir süre yarı özerk bir yönetim sistemi ile Kelbîler yönetmiştir (Chiarelli, 2011, s.82; Abbas, 1975, s.45; Takayama, 1992, s.23). Granara'ya (2019, s.15) göre, Sicilya adasındaki Fâtımî yönetim süreci 909-944 yılları arasındadır.

2.1.4. Kelbîler Dönemi (944-1044)

Sicilya'da barışı ve adaleti sağlayan bir vali olarak çok sevilen Hasan b. Ali el-Kelbî bir süre sonra hilafet merkezine gitmiş ve halifenin gönderdiği bölgelerde komutan olarak savaşmıştır. Yerine; döneminde adadaki tüm toprakların diğer bir deyişle Hıristiyanların elinde olan yerlerin de fethini gerçekleştirmiş ve en son bölge *Rametta*'nın fethiyle adada tamamen İslam iktidarını sağlamış olan oğlu Ahmed B. Hasan el Kelbî geçmiştir. Sonradan sırasıyla Ebu'l-Kasım b. el-Hasan ve oğlu Cabir, Cafer b. Muhammed ve kardeşi Abdullah, oğlu Yusuf b. Abdullah, Cafer b. Yusuf, Ahmet b. Yusuf (el-Ekhal) kardeşi Hasan b. Yusuf ve İbnu'l-Sümne Sicilya valisi olmuştur. Bununla birlikte valiler arasında çıkan çatışmalar, haset ve kıskançlık gibi faktörler Kelbî Hanedanlığının sonunu getirmiş ve adadaki İslam hakimiyetinin sona ermesine neden olmuştur. Kelbîler 1000 yılında *Salerno* yakınlarında Normanlar ile karşılaşmış, yenilmiş ve topraklarını teker teker kaybetmişlerdir (Altan, 1993, s.68-76).

Kelbîlerin hüküm sürdüğü yaklaşık bir asırlık süreçte Sicilya, İslam hakimiyetinin en parlak günlerine şahit olmuştur (Şakiroğlu, 2009, s.138). Müslüman Araplar adaya geldiklerinde yerel halkın geleneklerine, yasalarına ve dini inançlarına karışmamış, miktarı Bizanslıların aldığından daha düşük olan, keşişler, kadınlar ve çocukları muaf tuttıkları az miktarda vergi almış, papirüs getirmiş ve kâğıt üretimi için fabrikalar kurmuş, halka ipek yapmayı ve kapalı borular ile kanalizasyon sistemini öğretmiş, gelişmiş olan tarım ve madencilik desteklemişlerdir. Ayrıca, yüksek kemerler, renkli mermerlerden yapılmış mozaikler ve özgün sanatlarını taşıyan mimarilerini de adaya yansıtmışlardır (Kürd Ali, 1926, s.242). Batı, İslam eczacılığı ile Sicilya'da tanışmıştır (Altan, 1993, s.90).

Bunların yanı sıra Müslümanlar, adaya aktif çiftçiler olan Berberîleri, turuncgiller, dut, ipek böceği, karpuz, pamuk gibi bilinmeyen bazı bitki türlerini ve ada halkına bildiklerini öğreten Mezopotamya'da uygulanmakta olan sulama ve ekim işlemlerini bilen doğulu kişileri getirmişlerdir (Moreno, 1968, s.34; el-Medenî, 1944, s. 211; Houben, 2002, s.12; The New Cambridge Medieval History, III, s: 668.). Günümüzde bu alanlarla ilgili olarak kullanılan pek çok Arapça kelime bu etkiye işaret etmektedir³. Müslümanlar ayrıca, endüstriyel sanatlar alanındaki tecrübelerini yerel halka aktarmışlardır (Azimli, 2009, s.77).

³Günümüzde hala Sicilyalı kadınların eğirme işlerinde kullandıkları aletin adı olan *ridane* ya da *mirde* (ردانة) ve (مردن) şeklinde aslı Arapça olan kelimelerdir. Ezme işlemlerinde kullandıkları ve *mataccu* ya da *mataffu* adını verdikleri alet ise Arapça aynı anlamdaki (محق) kelimesinden geçmiştir (Moreno, 1968, s.38).

Benzer şekilde günümüzde yaygın olarak kullanılan dolap anlamında *magazzino* (مخزن); tas, kadeh anlamında *tasa* (طاسة); fakir anlamında *meschino* (مسيكين); banka anlamında *banca* (بنك); patlıcan anlamında *melanzana* (باذنجان); pirinç anlamında *riso* (الأرز) ve selamlaşmak için kullanılan *salamelecco* (السلام عليكم) kelimeleri de örnek olarak verilebilir (sbsitalian.com).

2.1.5. Normanlar Dönemi (1091-1174)

Normanlar, nesilleri Kuzey Fransa'ya (ya da Frank Krallığı'na) yerleşen Vikinglerin ya da İskandinavların bir koludur. Normanlar (Nortmanni'den: "Kuzeyliler") aslen Danimarka, Norveç ve İzlanda'dan gelen ve 8. yüzyılda Avrupa kıyı yerleşimlerine yıkıcı yağma akınları yapmaya başlayan pagan barbar korsanlardır. Daha sonraki 9. yüzyıl boyunca Fransa'nın kuzey ve batı kıyılarına yaptıkları akınların ölçeği ve sıklığı artmış ve Vikingler yaklaşık 900 yılında aşağı *Seine Nehri* vadisindeki Frank topraklarında kalıcı bir yer edinmişlerdir (Britannica, 2022). Norman halkı Danimarka, İsveçli ve Norveçli olmak üzere üç gruba ayrılmış ve Danimarkalılar Frenk Bölgesi ile İngiltere'yi istila etmişlerdir. Diğer grup Norveçliler İskoçya, İrlanda ve Kuzey Atlantik diyarlarını ve son grup İsveçliler ise doğu tarafı olan Baltık Denizi, Rusya ve Bizans topraklarını istila etmişlerdir (Holliester, 1974, s. 107).

Normanların XI. yy. başlarında Sicilya'da görünmelerinde öne çıkan karakterler *Guiscard* ve en küçük kardeşi Roger Hauteville'dir. Bu iki kardeş diğer paralı savaşçılar gibi kendilerini paralı savaşçı olarak kiralamış, istedikleri zaman taraf değiştirmiş, aynı anda iki taraf için birden savaşabilmiş, bazen Papa'nın teşviki ile Güney İtalya'daki Rum Hıristiyanlara saldırmış bazen de Papalık Devletlerine baskın yapmışlardır. İki kardeş genellikle birlik içinde bazen birbirlerine karşı da savaşmışlardır (Smith, 1968, s.13). Savaş sanatında ve yönetim konusunda çok başarılı olan Guiscard ve Roger Hauteville, pek çok bölgeyi acımasızca yağmalamıştır. Özellikle kardeşlerden Guiscard haydutça davranmıştır. Örneğin 1053 yılında Papa IX. Leo'yu yakalamış ve dokuz ay boyunca esir tutmuştur. 1059'da başka bir Papa, Nicholas II, bu korsanlara fethedebildikleri kadar Güney İtalya'da yönetme yetkisi vermiştir (Smith, 1968, s.14). O dönemlerde Güney İtalya'da dokuz tane küçük devlet bulunmaktadır. Bu devletlerden Sicilya Müslümanlara; *Calabria ve Opelia* Bizans'a, *Emerti, Benevento* ve *Salerno* Lombardlara bağlıdır. *Napoli, Gaeta ve Sorrento* şehirlerinde de düklük sistemi vardır (Moreno, 1968, s. 18).

Normanlar Sicilya önlerinde belirdiklerinde bu fetih, adanın tamamına hükmetmek için giriştiği mücadelede İbnu'l-Havvas'a karşı 1061 yılında Norman Hauteville kardeşlerden destek isteyen İbnu'l-Sümne sayesinde oldukça kolay olmuştur (Moreno, 1968, s. 18; Abbas, 1975, s.45). Bu dönem Sicilya Arapları için oldukça zayıf bir zamandır. Zira farklı farklı aileler *Mazara, Girgenti* ve *Siraküza*'da bağımsız emirlikler kurma hedefli mücadeleler vermekte ve bu süreçte *İfrikiiyye*'den yardım beklenememektedir (Smith, 1968, s.14).

Sicilya'nın konumu, zenginliği ve düzensiz ordusu bu fethi hızlandırmıştır. İbnu'l-Esîr, *Castrogiovanni* emiri İbnu'l-Havvas'ın direndiğini ama katledildiğini, Sicilyalıların yardım için *İfrikiiyye*'den yardım istediklerini ama gelen yardımcı kuvvetlerin fırtınadan denizde boğulduğunu ve 1062 yılında gelen donanmanın da fayda sağlamadığını ve Normanların adayı tamamen işgal ettiklerini belirtmiştir (İbnu'l-Esîr, 1995, s.176-177).

Bununla birlikte bu fetih de aynı Müslüman akınları gibi hemen kolaylıkla tamamlanmamıştır. Roger'ın *Palermo*'yu fethi dokuz yıl sonra 1072 yılında olmuş, 1088 yılında son

---

Konu çerçevesinde Metcalfe (1999) tarafından ortaya konmuş olan ve Sicilya'daki (Arapça/Yunanca ve Arapça/Latince) teknik bileşen ve iki dilli eylemleri incelediği "Arabic Speakers in Norman Sicily" adlı doktora tezinde pek çok örnek bulmak mümkündür.

direnen *Sirakuza* emiri İbn Ziyad teslim olmuş, 1091 yılında ada tamamen Normanların eline geçmiştir (Moreno, 1968, s. 18). Normanlar bu başarılarında papalıktan para ya da savaşçı desteği almamıştır. Sayı ve dış destek noktasındaki eksikliklerini cesaretleri, savaş konusundaki becerileri, disiplinli olmaları ve kazanma / güç hırsı sayesinde aşmışlardır. Bununla birlikte Fâtımî İmparatorluğunu parçalanması da bu sürece katkı sağlamıştır. Son olarak Bizans'ın Akdeniz'de eski gücüne dönmesine engel olmak isteyen Selçuklu Türkleri de onlara yardım etmiştir (Smith, 1968, s.14).

Sicilya fethinin son aşaması oldukça yıkıcı ve acımasız geçmiştir. Köyler yakılıp yıkılmış, sığır ve ekinler kasıtlı olarak tahrip edilmiştir. Bazı Norman yazarların ifadesi ile "kaleler, köyler ve saraylardan muazzam bir harabe" olduğu ve bir piskoposluk vakfı ile ilgili bir belgede rastgele yapılan bir atıfta "toptan bir nüfus kaybından" söz edildiği belirtilmektedir (Smith, 1968, s.14-15). Normanlar aşamalı olarak adaya saldırılarında küçümsemeyecek bir sayıda camileri de yıkmışlardır (Moreno, 1968, s. 29).

2.1.6. Normanlar Dönemi Sicilya Hayatı

İspanyol *Reconquista'sı*⁴ ile Normanların Sicilya'yı fethetmeleri arasındaki en temel ayrım, izlenen siyasi yöntemden kaynaklanmaktadır. Bu noktada İspanyol Katalikleri fanatiktir. Oysa Normanlar halka büyük ölçüde hoşgörü ile yaklaşmışlar ve adadaki etnik unsurları birbirlerine entegre etmek için çabalamışlardır. Müslümanların adada en büyük nüfusu oluşturmuş olması da devletin bütünlüğünü sağlama yönünden önemli bir faktör olmuştur (Ahmad, 1980, s.78). Norman yönetimi Müslüman halka yönelik barış yanlısı bir politika gözetmiş, kazananların yenilenlerin yaşam tarzını benimsediği ilginç bir durum ortaya çıkmıştır (Altan, 1993, s.79-80). Smith (1968), fethin çok yıkıcı olmasına rağmen sonraki sürecin uzlaşma içerisinde başladığına dikkat çekerek Normanlar ve yönettikleri halk arasında çok az sürtüşmelerin yaşandığını, bunda Sicilya halkının anakara halkından daha itaatkâr olmasının etkili olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun, Normanların kendi yaşam biçimlerini dayatacak bir güçte olmamalarından, Araplar gibi kitlesel bir yerleşimlerinin bulunmamasından ve toplum karşısında sayılarının orantısız bir etkiye sahip olmasından kaynaklandığını da eklemiştir (Smith, 1968, s.16-17).

Ahmed (1980), Sicilya'da İslam'ın hâkim olduğu dönemlerde Müslümanlar tarafından kurulmuş olan yönetim yapısının Normanları etkilediğini ve aynı yönetim şeklini koruduklarını belirtmektedir (Ahmad, 1980, s.73). Başka bir deyişle, Normanlar Müslümanların üstün kültür ve idari sisteme sahip olduklarını fark etmişler ve her iki unsuru da benimsemişlerdir (Smith, 1968, s.16).

Hıristiyan tarihçiler Guglielmo di Puglia ve Malaterra, Normanların *Palermo*'yu fethettiklerinde Müslümanlara zulüm yapmayacaklarına ve de dinlerini değiştirmeleri için baskı yapmayacaklarına dair söz verdiğini belirtmişlerdir. Böylelikle Roger, adada tek söz sahibi olduğunda tüm halka adaletle davranmış ve herkesi kendi dinlerinde özgür kılıp, kendilerini ve ailelerini güvence altına almıştır (Moreno, 1968, s. 19). el-İdrisi de aynı ifadelerle değinmiş ve Frank krallarının en değerlisi olarak nitelediği Kral Roger'ın, tebâsında adaleti yaydığını ve halkına

⁴*Reconquista*, Endülüs döneminde İber Yarımadasındaki Hristiyanların, yarımadadaki Müslümanların varlıklarını yok etme mücadeleleridir. *Reconquista*, İspanyolca "Yeniden fetih" demektir.

kendi dinlerini yaşama özgürlüğü ile aileleri, canları ve malları konusunda güvence verdiğini ve ölümüne kadar bu şekilde devam ettiğini belirtmiştir (el-İdrisî, 1989. s. 589). Ayrıca, tüm kardeşleri Birinci Haçlı Seferlerine katılmış olsa bile Kral Roger gitmemiş ve kendi askerlerinden Müslüman olanları Hıristiyan olmaları için zorlamamış ve Avrupa'nın son derece hoşgörüsüz olduğu bir dönemde halkına din özgürlüğü sunmuştur (Smith, 1968, s.16-17).

Normanlar Sicilya'da İslam kültürü ile kaynaşmışlar ve Arapça pek çok resmî kurumda kullanılmaya devam etmiştir. Kral fermanları hem Latince hem Arapça yazılmış, bu durum Arapça bilen Müslümanlara yüksek istihdam fırsatı sağlamış, maliye kurumlarında yazı dili Arapça olarak sürmüştür. Paralarda Arapça İslami ibareler kullanılmaya devam etmiştir⁵.

Arapçaya yönelik bu hoşgörülü politika İslam ülkeleri ile ilişkiler kurulmasında etkili bir faktör olmuştur. Ayrıca bazı Hristiyanların mezar taşlarında bile Arapça yazılar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ilim ve sanatta önde olan Müslümanları desteklemişler, İslam ülkelerinden ilim adamlarının gelmesini önemseyerek kültürel seviyenin artmasını sağlamışlardır. Müslüman sanatçılar mesleklerini sürdürmüştür. Bunlara ek olarak hem büyük bir kısmını ellerinde tuttıkları ticarî hayatta hem de uzman oldukları ziraî alanda çalışmalarını devam etmiştir. Böylelikle Sicilya; Latin, Yunan ve İslam kültürlerinin barış içerisinde yaşadıkları tek yer olmuştur (Altan, 1993, s.79-82)⁶.

Toprak paylaşımı ve mali işlerde aynı düzeni koruyan Normanlar; adalet işlerinde de aynı Müslümanların tüzüklerinde olduğu gibi "Latinlerin, Yunanlıların, Yahudilerin ve *Sarazenlerin*⁷ her birinin kendi yasalarına göre" ve kendi yargıçları tarafından yargılanmasını" sağlamıştır. Ayrıca, Norman Fransızcası ve Latincesi yanında Yunanca ve Arapçanın da resmî dil olarak kullanılması sürmüştür. Böylelikle Arap ve Kuzey Avrupa, Roma ve Yunan gibi farklı geleneklerin bu karışımı, Normanlar dönemini son derece renkli kılmıştır (Smith, 1968, s.17).

Normanlar döneminde ortaya konan önemli eserlerin temelinde bu özgür ortam ve son derece desteklenen ilmi hayat vardır. Her kral kendi döneminde bu çalışmalara destek vermiştir. Böylece Sicilya çeviri faaliyetleri, önem kazandıkları dönemler ve bu etkinlikleri destekleyen krallar ile öne çıkmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Sicilya'daki çeviri hareketleri ele alınmıştır. Sicilya'da belirgin bir şekilde 1150'li yılların ortalarından itibaren başlayan (Metcalf, 2009, s. 257) çeviri hareketlerini öne çıkıdığı zamanlardaki yönetimler bağlamında üç dönemde incelemek mümkündür:

1- Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi)

⁵Moreno (1968) bu konunun perde arkasında biraz da ticari kaygı bulunduğunu, Normanların paralarının *Ifrikiye* pazarlarında da kabul görmesi için üzerinde İslami ibare yazan ibarenin korunduğunu belirtmiştir. (Bkz. Moreno, s.21.)

⁶Altan (1993, s. 83-84); I. Roger'ın (1091-1101) Müslümanlara özellikle alimlerine oldukça yumuşak bir politika izlemiş, Müslümanlar ile din hürriyeti ve adet, gelenek ve göreneklere saygı şartlarını kabul ederek yaptığı anlaşmaya sadık kalmış, Müslümanların Hıristiyanlaştırılması yönündeki papalık ve kilise baskılarına direnmiş olduğunu belirtmektedir. Böylece Müslümanlar üst düzey görevlere devam etmiş, kültürlerini korumuşlardır.

⁷Sarazen: Haçlı savaşları zamanında Avrupalı savaşçı askerler tarafından Hıristiyan olmayan Müslümanlara takılan isimdir.

2- Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi)

3- Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi)

3.1. Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi)

Molinini (2009), ilk dönemi kendi arasında ikiye ayırarak, I. William zamanında yapılan çevirilerin başlangıç noktasının aslında II. Roger döneminde ortaya konan çok önemli orijinal çalışmaların olduğunun düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu kapsamda Nilus Doxopatres'in Yunanca *Beş Patriklik Tarihi* (1143) ve *Roger'in Kitabı* olarak tanınan el- İdrisî'nin Arapça dünya tasviri kitabı⁸ (1154) vurgulanmalıdır. Molinini (2009) bu ilk dönemi II. Roger dönemi (yaklaşık 1140'tan 1154'e kadar süren ve bazı orijinal eserlerin üretildiği dönem) ve oğlu I. William'ın (1154'ten yaklaşık 1166'ya kadar) krallığındaki çeviri dönemi olarak iki bölüm halinde tanımlamaktadır. Bu açıdan ele alındığında II. Roger döneminin üç dilli bir toplum olması, Arap ve Yunan unsurlarını koruması, kavşak olan coğrafi konumu, kralın bilim ve kültüre bizzat ilgisinin bu dönemde önemli eserlerin ortaya konmasına kaynaklık ettiğini belirtmektedir (Molinini, 2009, s.194-195).

1130 yılında Papa Anacletus tarafından tacını giymiş ve Sicilya'nın ilk Norman Kralı olmuş, Sicilya ve Güney İtalya'nın tamamını ele geçirmiş, Avrupa'da oldukça etkili bir siyasi güç olmuş, *Cerbe Adası'nı*, Trablusgarp, Tunus'un büyük bir bölümünü, *Sûs*, *Kâbis*, *Mehdiye* gibi daha birçok şehri ele geçirerek ülke topraklarını Kuzey Afrika'ya doğru genişletmiş ve "İfrikiyye Kralı" unvanını da almış (Şahin, 2012, s. 90) olan II. Roger babasının izinden giderek Müslüman tebaa ile iyi ilişkileri sürdürmüş, Müslümanların Hıristiyanlaştırılmasının önünde durmuş, İslam'ı bırakıp Hıristiyan olanların gözünden düştüğü belirtilmiştir. Bunun yanı sıra idari sistemde de Kelbî döneminden gelen ve babasının sürdürdüğü mekanizmayı devam ettirmiş, devlet yönetimindeki divanları hem korumuş hem de yenilerini eklemiştir. Arapça bilen II. Roger, Müslüman ülkelerle ilgili evrakları Arapça imzalamış⁹ Müslüman askerlerden yararlanmayı sürdürmüş ve ele geçirdiği yerlerde Müslümanları görevlendirmiştir. Sarayındaki gelenek ve düzenlemelerde, giyiminde Müslüman unsurlarına yer vermiş ve özellikle kıyafetlerinden dolayı çok eleştirilmiş ve "dinsiz kral" olarak tanımlanmıştır. Babası gibi İslam kültürüne ve medeniyetine önem vermiş, edebiyat bilim ve sanat ile mimari alandaki çalışmaları desteklemiş; iki kültürün harmanlanması ile yeni bir mimarî tarzın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tekstil alanında da zaten son derece ileri durumda bulunan Müslümanların çok iyi ürünler üretmesini sağlamıştır (Altan, 1993, s. 87-91).

Smith (1968), II. Roger'ın krallığının Avrupa'da bilinen modellerden çok farklı olduğunu ifade etmiştir. Örneğin saray mutfağı Arap bir aşçının yönetimindedir, saray zemini çok renkli halılar ile kaplanmıştır, hizmetkarlar ipek kıyafetler içerisinde ve yemekler altın tabaklarda servis edilmektedir. Baş emiri olan Antakyalı George, Ortodoks bir Rum olmasına rağmen Arapçayı akıcı bir şekilde konuşmaktadır. *Palermo*'da kitaplar hala Yunanca ve Arapça yazılmakta; Kral, Hıristiyan keşişler yerine *Sarazanler* ile sohbet etmektedir. Arap işçiler Hıristiyan kiliselerinde Pers mitolojisinden aldıkları temalar ile süslemeler yapmaktadır. Sicilya tam anlamı ile kültürlerin

⁸el-İdrisî'nin bu kitabı "Kitâbü Nüzheti'l-müşâtâk fi ihtirâkı'l-âfâk" adını taşımaktadır. Arslan (2021, s. 835) bu kitabın ahenk içerisindeki Arap-Norman bilimsel iş birliğinin doruk noktasını simgelediğini belirtmiştir.

⁹Bu konuda Smith (1968, s.25) II. Roger'ın hem Yunanca hem de Arapça bildiğini ama genellikle (Müslüman hükümdarlar ile diplomatik ilişkilerde bile) Yunanca kullandığını ifade etmiştir.

buluşma noktası olmuştur (Smith, 1968, s.25-31). II. Roger tarafından yaptırılan *Palermo San Giovanni* Kilisesi, Antakyalı George tarafından yaptırılan *Santa Maria dell'Ammiraglio* Kilisesi ve kraliyet şapeli olan *Capella Palatina* Şapeli bu dönemde yaptırılmış, Doğu Roma ile İslam mimarisinin harmanlanarak sunulduğu yapılarıdır (Knight, 1838, s. 255-259).

Haskins ve Lockwood'a (1910, s.76) göre Sicilya sarayının kozmopolit yapısı, fikirlerin değiş tokuş edilmesine imkan tanıyan ve çeviri çalışmaları için son derece elverişli bir ortamdır, ancak Angold (2020, s.147-148) Norman Sicilya sarayını Latin Batı'nın en aktif çeviri merkezlerinden birine dönüştüren temel koşullar ve Kuzey Avrupa'dan yayılan entelektüel akımların etkisinin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerektiğine dikkat çekerek çeviri faaliyetlerinin sarayın ve kraliyet yönetiminin ihtiyaçlarından kaynaklandığını vurgulamıştır. Bu kapsamda I. William'ın saltanatının sıkıntılı zamanlarının babası dönemindeki uyumun sona erdirdiğini, sarayda Latin unsurun öne çıktığını, Yunanca ve Arapça metinlerin çeviri yoluyla Latin elite aktarılmasının gerekliliğine dikkat çekerek asıl katalizör etkinin I. William'ın 1154'te tahta çıkmasının ardından başlayan ve üstesinden geldiği siyasi kriz olduğunun altını çizmektedir. Bu krizin çeviri faaliyetlerini bir devlet silahına dönüştürdüğünü ve yeni kral için bir imaj oluşturmada kullanıldığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra saraydaki çevirilerin arkasındaki itici gücün Barili Lombard Amiral Maio olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Ona göre; çevirilerin yükselişe geçtiği dönem ile Maio'nun kraliyet şansölyesini idare etmeye başladığı dönem örtüşmektedir (Angold, 2020, s.152).

Bu konu kapsamında Metcalfe (2009, s. 256), sarayın çeviri faaliyetlerinin odak noktası olduğuna ve hem çevrilmek üzere sipariş verilen hem de çevrilen eserlerin sponsorun övülmesi hedefiyle seçildiğine dikkat çekmektedir. Molinini ise çeviri faaliyetlerinin ardındaki itici gücü; Bizans yönetiminin farklı dillerde eser ortaya konmasını teşvik etmesi, Sicilya'nın kaynaklara kolay erişim sağlayan tarihî ve merkezi konumu ve I. William döneminde başlayan "dil kaybı hissi" şeklinde tanımlamıştır (Molinini, 2009, s. 202).

3.2. İlk Dönem Sicilya Çevirmenleri

Bu çalışmada Sicilya'daki çeviri hareketleri, faaliyetlerin ön plana çıktığı dönemlere göre tasnif edilmiş ve üç grupta toplanmıştır. Çeviriler ve çevirmenler kronolojik olarak gruplandırıldığında, ikinci grup Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi) ve üçüncü grup Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi) dönemlerinde öne çıkan Michael Scot, Palermolu Musa ya da Faraj b. Salim gibi çevirmenlere dair bilginin daha fazla olduğu gözlenmiştir.

İlk dönemle ilgili bilgilerin az olduğu, yeni çalışmaların yapılmasına dikkat çektiği ve Batlamyus'un *Almagest*'inin Latince çevirisinin ön sözüne odaklandığı araştırmasında¹⁰ Haskins ve Lockwood, (1910), ilk dönem çevirmenlerine dair bilgiler sunmuştur. Kitabın antik astronominin en önemli eseri olduğuna dikkat çekerek Batlamyus ve *İskenderiye*'deki seleflerinin çalışmalarının sistematik ve kapsamlı bir şekilde özetlendiği otorite bir kaynak ve de küçük el kitapları ile alanda çalışmalar yapan Latin Avrupa'da meşhur olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak, Cremonalı

¹⁰Bu konu çerçevesinde yapılan alan yazın taramasında kaynakların referansları Haskins ve Lockwood tarafından ortaya konmuş bu araştırmaya dayanmaktadır. Bu araştırma da bu kaynağı temel almaktadır.

Gerard'ın Latincesini bulamadığı kitabı çevirebilmek için *Toledo*'ya giderek Arapçasından çevirdiğini (1175 yılında tamamlanmıştır) ve Yunancasının da George Trapezuntius tarafından 1451 yılında yazıldığını vurgulamıştır.

Almagest hakkındaki bilgiler bunlar ile sınırlıyken Vatikan Kütüphanesi'nde (Vat. Lat. 2056) iki çevirmenin tercümeleri dışında farklı bir çeviri el yazması bulunmuş ve böylelikle Yunanca orijinalinden yaklaşık 1160 yılında çevrilmiş *Almagest*'in en eski Latince versiyonuna ulaşılmıştır. İçinde resim olmayan ancak orijinal yazar tarafından çizilmiş dış kenarlardaki geometrik figürler ve çok güzel çizimleri içeren kitabın ön sözü (24-38. satırlar) (Haskins ve Lockwood, 1910, s.76-78) eserin çeviri süreçlerine ve de çevirmenlerine ışık tutmaktadır.

Bu bilgiler ışığında döneme damgasını vuran ve yaptıkları çevirilerin önemi ile öne çıkan üç çevirmen vardır. Bunlar; Amiral Eugenius, Henry Aristippus ve *Salernolu* tıp öğrencisidir.

3.2.1. Amiral Eugene¹¹ (1130-1202)

Amiral Eugene ismi bu dönem ile ilgili olarak ilk kez Batlamyus'un *Almagest* adlı eserinin bilinmeyen tercümanı tarafından tanıtılmıştır. *Salerno*'da tıp öğrencisi iken duyduğu ve *Palermo*'ya görmeye geldiği soyadı Aristippus olan biri tarafından *Kostantinopolis*'ten İmparator'dan hediye olarak getirilen el yazmasının geliş koşullarını ve Latinceye çevrilmiş süreçlerini aktardığı ön sözde hem Amiral Eugene hem de Henry Aristippus isimlerini doğrudan bir bağlantıya sokmuştur. (Jamison, 1957, s.2) Emir Eugene, bir politikacı olmasının yanı sıra ünlü bir fizikçi ve matematikçidir (Smith,1968, s.40)

Aristippus Yunanların felsefi yazılarına Eugene ise matematik çalışmalarına odaklanmıştır. Eugene soylu bir aileden gelmiştir ve Amiral Basil'in yeğenidir. Amirallik makamına kadar yükselmiştir ve ana dili Yunancadır. Bu dilde kendisine Orta Çağ Batı Yunan yazarlar arasında önemli bir konum sağlayan bin dört yüz mısralık şiir yazmıştır. Bu koleksiyon kapsamında yer alan yirmi dört kısa şiirin çoğu "çeşitli erdemler ve kötü alışkanlıklar üzerine yazılmış epigramlardır" (Haskins ve Lockwood, 1910, s.89-90).

Amiral Eugene ile ilgili olarak Matthew (2012, s. 119) onun 12. yüzyıl kültüründe esrarengiz bir kültürel figür olduğuna dikkat çekerek Yunanca ve Arapçadan yaptığı muhteşem çevirilerin yanı sıra hayatta kalan yirmi dört kısa şiirinde onun kral (I.William olması muhtemel) ile ilişkilerine ve *Brindisi* ve *Messina*'da bulunan Yunan dini figürlere ışık tutmakta olduğunu dile getirmiştir.

Eugene ayrıca, *Almagest*'in ön sözünde *Salernolu* tıp öğrencisinin "yardımı olmasaydı, *Almagest*'in çevirisini tamamlayamayacağı" şeklinde tanımlanmıştır ((Haskins ve Lockwood, 1910, s.100).

Başlıca çevirileri şunlardır:

1- En önemli çevirisi matematik yetkinliğinin de açıkça görüldüğü Batlamyus'un *Optik* adlı eserinin Arapçadan Latinceye yaptığı çevirisidir. Yunanca ve Arapça versiyonları olmayan bu eser, onun sayesinde korunmuştur. Yaklaşık on altı el yazmasında korunmuş ve basılmıştır (Haskins ve Lockwood, 1910, s.89). Bu eserin çevirisinin ön sözünde Eugene; bir dilden diğer dile çevirinin zor olduğuna dikkat çekerek özellikle Arapçadan Yunanca ya da Latinceye tercüme işlemlerinde hem

¹¹Bazı kaynaklarda Eugene, bazılarında ise Eugenius olarak kullanılmıştır.

söz dizimi hem de kelime dağarcığı açısından farklılıklar olduğundan çevirinin daha zor olduğunu, okuyucuya kolaylık sağlaması için anlaşılacak bazı önermeler için kısa açıklamalar yazdığını belirtmiştir. Özen gösterdiği bu çevirisi sadece dört orta çağ el yazması ile var olsa bile; *Opus Maius'un* V. bölümünü oluşturan Optik üzerine çalışmasında kullanan Roger Bacon tarafından etkisi daha büyük olmuştur (Angold, 2020, s.157).

2- Sicilyalı Amiral'in adının geçtiği bir diğer doğu eseri, ilk kez on birinci yüzyılın sonlarına doğru Simeon Seth tarafından Yunancaya çevrilen Sanskritçe "*Kalila ve Dimna*" masalıdır. Bu kitabı Arapçadan Yunancaya çevirmiştir (Haskins ve Lockwood, 1910, s.93). Bu konuda Angold (2020, s.152) Amiral Eugene'nin bu çevirisinin yeni bir tercüme olmadığı, bazı eklemelerle XI. yy.da Simeon Seth tarafından Yunancaya çevrilen "*Stephanites ve Ichnelates*" "Prenslerin Aynası" olarak tanımlanan versiyona yakın olduğunu belirtmektedir. Latin Batı'da çok gözde olan, pek çok dile çevrilen ve ahlaki öğütleri içeren bu eser sarayda Yunancaya çevrilmiş ama Latinceye tercüme edilmemiştir. Zira içeriği yeni saray imajı ile örtüşmemektedir.

3- Amiralin adının ilişkilendirildiği bir diğer eser "*Erythraean Sibyl*" adlı çok bilinen, kralların yapacaklarının kehanetlerini içeren bir kitaptır. Kitabın Keldani dilinden Yunancaya Doxopater¹² ve Latinceye Amiral Eugene tarafından tercüme edildiği iddia edilmektedir (Haskins ve Lockwood, 1910, s.89-90). Angold'a göre (2020, s.152) Bu kitabın içerisindeki bilgilerin stratejik değerinin çok yüksek olması Kral I. William'ın çeviri görevini Normanların hizmetinde memur olarak çalışmış Yunan soyundan gelen Eugene'ye vermesine neden olmuştur.

3.2.2. Henry Aristippus (1105-1162)

Bu dönemin ana aktörlerinden biri olan Henry Aristippus'un geçmişi hakkında çok bilgi bulunmamasıyla birlikte 1160'tan 1161'e kadar sarayda baş nâzır olarak görev yaptığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra 1173 yılında II. Roger'ın sarayında kraliyet noteri olarak çalıştığı tespit edilen Henry ile geçici olarak özdeşleştirilmiştir. Adından Latin bir geçmiş anlaşılmakta ve *Katanya Başdiyakozluğu* bunu onaylamaktadır, ama Yunancadaki yeterliliğinin nereden geldiği belirsizdir (Angold, 2020, s. 149).

Smith (1968, s.40) Aristippus'un Batı Orta Çağ'ının en seçkin tarihçilerinden ve üslupçularından biri olan Falcandus gibi Latin olduğuna kesin gözüyle bakmıştır. Bununla birlikte, 1156-1160 yılları arasında *Katanya Sant'Agata* Kilisesi'nde *Başdiyakoz* olarak görev yapması ve Robert Guiscard'ın kurduğu *Kalabriya Sant'Eufemia Vakfı*'nın Norman rahipleri ile tarihî yakınlığı onun Yunan ya da Norman olduğunu düşündürmektedir (Metcalf, 2009, s.255).

Ayrıca, Haskins ve Lockwood, (1910, s.86) kraliyet yönetimindeki birinin yazdığı vakaynamesinde Kral William'ın bakanı Aristippus'un Yunan ve Latin edebiyatında bilgili olduğunun epeydir bilindiğini belirtmiştir. Buna ek olarak Metcalf (2009, s. 255-256), "Sicilya çeviri hareketinin merkezî figürlerinden biri" olarak tanımladığı Aristippus'un 1160'ta Maio'nun yerine geçici geldiğini, kısa süre sonra tutuklandığını ve 1162 yılında hapisanede öldüğünü aktarmaktadır. Aristippus; *Katanya'daki Sant'Agata* Kilisesi'nde *Başdiyakoz* olarak görev yapmış,

¹²Haskins ve Lockwood (1910, s.92) Doxopater ile muhtemelen Eugene'in çağdaşı, *Palermo*'da ikamet eden ve daha sonra *Konstantinopolis*'te imparatorluk "nomofilaksi" olarak görünen Yunan bir din adamı olan Nilus Doxopatres kastedilmiş olabileceğini belirtmektedir.

1156-1160 arasında Avrupa ile bağlarını sürdürmüş hem Yunancada hem de Latince bilimsel çalışmalara oldukça ilgi duymuştur. Bu yıllar arasında katıldığı çeviri faaliyetlerinin ömrü kısa olmuştur.

Bu dönemde öne çıkan Aristippus'u tanınır yapan olay ise onun *Almagest* ile olan bağıdır. Angold (2020, s. 152) Aristippus'un getirdiği, *Kostantinopolis* kralı Manuel I Komnenos'un kütüphanesinden I. William için diplomatik hediye olarak gönderdiği yazmalardan iki tanesinin tespit edildiğini belirtmektedir. Bunlardan biri "*Erythraean Sibly'in Kehanetlerini*" içermektedir. Diğeri ise Batlamyus'un *Almagest* adlı yazmasıdır. Bu yazma ile ilgisi Salernolu tıp öğrencisi hakkında bilgi verilen bölümde açıklanmıştır.

Aristippus'un çevirdiği eserler şunlardır:

1- Aristippus 1160 yılından önce Aristo'nun "*Meteorologica'sının*" dördüncü kitabını Yunancadan Latinceye çevirmiştir. Bu çevirinin öne çıkan en temel değeri Hipokrat'ın dört huy teorisini güçlendirmesidir, zira dört elementin oluşturduğu maddelerin çeşitli değişkenlere bağlı olarak geçirdiği değişimleri incelemektedir. Aristippus sadece bu kitabı mı seçmiştir yoksa ilk üç kitabı başkasının çevirdiği bilgisine sahip midir? En olabilecek açıklama onun bu kitapların çevirisi ile bir şekilde ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bu çeviri onun entelektüel dünyada etki kazanan tek eseridir, bunu Cremonalı Gerard'ın Arapçadan yapmış olduğu ilk üç kitabın çevirisinin sonuna eklemesine borçludur. Bu çalışma yüzlerce Orta Çağ el yazması ile dolaşıma girmiştir ve günümüze ulaşarak Kuzey Avrupa'daki okullarda tercih edilmiştir, oysa Sicilya Latin çevirisi sadece dört Orta Çağ el yazması günümüze ulaşmıştır; ama dolaşıma girmemiştir (Angold, 2020, s.157).

2- 1156 yılında ise Platon'un "*Meno (Menon (Erdem Üstüne) Diyalogu) ve Phaedo (Ruhun Ölümsüzlüğü Üzerine Diyalog)*" adlı Yunanca el yazmalarını Latinceye çevirmiştir. Bu diyalogların bilinen ilk çevirileri bunlardır. Sonradan XV. yy'da yeni çevirileri yapılmıştır (Molinini, 2009, s. 196). Angold (2020, s. 150) Aristippus'un *Phaedo* çevirisini yaptığı döneme işaret ederek, kitabın içeriğinin dönemin şartlarına uygunluğunu ve I. William'a karşı her yönden başlamış propaganda karşısında oluşturulmak istenen yeni kralın imajı ile örtüştüğünü ve özellikle tercüme edilmiş olabileceğini vurgulamaktadır. Diğer yandan onun *Meno*'yu çeviri için seçmesinin nedenleri arasında kendi reklamını yapma unsuru olduğunu ve ana teması erdemin kazanılması olan eserin saraydaki konumları için gerekçe sağladığını belirtmektedir. Ayrıca Angold, bu iki el yazmasının *Kostantinopolis*'ten elde etmiş olabileceğini varsayımlar üzerinden değerlendirmiştir.

Konu kapsamında bir diğer tartışma Aristippus'un *Phaedo*'nun ön sözünde çeviriyi ithaf ettiği, o sırada İngiltere'ye dönen kişi çevresinde dönmüştür. Aristippus'un, Sicilya'dan ayrıldığında mahrum kalacağını belirttiği Sicilya kütüphanelerinde bulunan klasik eserler hakkında bilgi verdiği, adı "*Robaratus*" olarak geçen bu kişiyi bazı kaynaklar Kettonlu Robert olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte Haskins; o dönemde Sicilya'da bulunan Crickladelı Robert olabileceğini düşünmektedir (Haskins, 1912, s.162).

3- Aristippus *Meno*'nun ön sözünde Platon'a olan ilgisinin geliştirdiği resmî bir çeviri programına değinmiş, bu bağlamda seçtiği metinlerde "I. William'ı eğitimi ve dindarlığı teşvik

eden kültürlü bir hükümdar” olarak tanıtmak hedeflenmiştir. Bu metinler Naziansozlu Gregory'nin vaazlarıdır.

4- Her ne kadar Tiziano Dorandi Aristippus'un çeviri için kullandığı Yunanca kaynağı Napoli Kütüphanesi nat III. B. 29'daki el yazması olarak tanımlamış olsa da Aristippus'un çevirdiği Diogenes Laertius'un “*Filozofların Yaşamları Üzerine*” adlı eserin çevirisi günümüze ulaşmamıştır (Angold, 2020, s.151). Benzer şekilde Haskins ve Lockwood (1910, s.87-88) Aristippus'un; -*Meno*'nun ön sözünde yer verdiği veriler ışığında- Kralın emri ile Gregory Nazianzen'in ve Başbakan Maio ve *Palermo* başpiskoposunun emriyle de Diogenes Laertius'un eserinin Latinceye çevirme işini üstlendiğini, bunların hiçbirinin eğer tamamlandıysa bile günümüze ulaşmadığını aktarmıştır.

3.2.3. Salernolu Tıp Öğrencisi

Batlamyus'un *Almagest*'inin en eski Latince çevirisinin ön sözü bağlamında öne çıkan çevirmendir. İsmi ve geçmiş yaşantısına dair bilgilerin olmayışı kimliği hakkında çeşitli tartışmalara neden olmuştur.¹³ Ön sözde verdiği bilgiler şu şekildedir: *Salerno* tıp fakültesinde öğrenci iken Batlamyus'a ait bu eserin *Konstantinopolis*'ten *Palermo*'ya Yunan imparatorun bir hediyesi olarak getirildiğini öğrendiğinde onu getiren Aristippus adındaki elçiyi görev yaptığı *Katanya*'da bulmak üzere yola çıkmış, yolda bazı zorlukları aşmış ve onu *Etna* Yanardağı'nı araştırırken *Pergusa* Gölü yakınlarında bulmuştur. Bununla birlikte hem dil hem de astronomiye dair bilgileri yeterli değildir ve kendini özenle yetiştirmeye başlamıştır, bu bağlamda Yunanca ve Öklid'in *Data*, *Optica* ve *Catoptrika* ve Proclus'un *De Motu*'sunu çalışmıştır. Çeviri için hazır olduğunda da Eugene gibi Yunanca ve Arapçada çok iyi ve Latinceye hiç de yabancı olmayan bir yardımcı bulma şansına sahip olmuştur (Haskins ve Lockwood, (1910, s.79-80).

Bu bilgilere ek olarak Angold (2020, s. 153) aslında Aristippus'un çeviriyi kendisinin yapmak istediğini ama saraydaki bazı kişilerin tıp öğrencisinin önünü açmak için baskı yapması sonucu çeviriyi ona isteksizce verdiğini ve yetersiz astronomi bilgisini gerekçe olarak gösterdiğini ve astronomi bilgisini artırmadan çeviriye izin vermediğini belirtmiştir.

Bu metin ile ilgili olarak Matthew (2012, s. 118) şu anda Venedik'teki *Marciana* Kütüphanesi'nde bulunan bir el yazmasının bu kopya olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, öğrencinin kitabı çevirmeye çok hevesli olduğunu ama Batlamyus'a göz attığında, zor konuları anlayabilmek için önce Öklid ve Proclus'u incelemesi gerektiğini fark ettiğini yazmıştır. Matthew'a göre kimliği belirsiz olan çevirmen kuzeyden gelmiş biridir -bir Alman olabilir- ve çeviri öncesi dil hakimiyeti için Yunanca çalışmıştır. Kendisine teolog Nazianzenus'un ve Diogenes Laertius'un çevirilerini yapan ve Platon'un *Phaedo*'sunun bir versiyonunu İngiltere'ye dönen isimsiz bir bilim adamına adanmış olan Aristippus ve yirmi küsur el yazması olan bilgin Eugene yardımcı olmuştur.

Ön sözde verilen bilgiler ışığında çevirmen ve çevirinin orijinal hali ile ilgili olarak ulaşılan veriler şu şekilde özetlenebilir (Haskins ve Lockwood, (1910, s.75-102):

1- Güney İtalya ve Sicilya'ya yabancı olması dışında ismi ve memleketine dair bir bilgi yoktur.

¹³Eserin ileri tarihlerdeki el yazmalarında bulunan kenar notları dikkate alınarak *Almagest*'i çeviren kişinin Karintyalı Hermann olduğu görüşü de savunulmaktadır (Bknz: Burnett, 1988, "Hermann of Carinthia," 386-404).

2- Çevirmen eserini matematik öğretmenine ithaf etmiştir.

3- Çeviriyi kelimesi kelimesine yapmıştır.

4- Ön sözün bir yerinde Aristo'nun *De Caelo* adlı kitabından alıntı yapması bu eseri gördüğünü göstermektedir.

5- Yaşıtları gibi astrolojiye inanmaktadır.

6- Kendisini felsefenin geç kalmış bir takipçisi olarak tanımlamıştır.

7- Asıl ilgi alanının *Quadrivium*¹⁴ çalışmaları olduğu aşıkardır.

8- Sicilya'ya gelmeden önce Öklid'in *Elementleri*'ne aşina olmalıdır.

9- Eldeki verilere dayanarak çevirinin Cremonalı Gerard'ın Arapçadan çevirisinden on yıl önce tamamlandığı söylenebilir.

10- Yunan İmparatoru'nun Sicilya'ya böyle bir hediye göndermesi Norman Sarayı'nın kültürüne ve imparatorun zevklerinin özelliklerine dikkat çekmektedir.

11- IV. Haçlı Seferi'nden önceki yüzyılda Yunan İmparatorluğu ile Batı arasındaki ilişkide el yazmalarının önemi ortaya çıkmaktadır ve bu yazmalar entelektüel bağlar kapsamında dikkate alınmalıdır.

12- Çevirmenin ön çalışma için Öklid'in *Data*, *Optica* ve *Catoptrica* adlı eserleri çalışması bu kitapların çevirisinin Sicilya çeviri ekolü ile ilişkilendirmekte ve ilk dönem çalışmalarının bir parçasını oluşturmaktadır.

13- Ayrıca kitaplar hakkındaki bu bilgi, bu eserlerin Yunanca versiyonlarının 13. yy.da varlığını göstermektedir. Bu durum ise Latince çeviri merkezi olarak dikkatleri Sicilya'ya çekmektedir.

14- Ön sözde Amiral Eugene ve Aristippus'tan bahsedilmiş olması, bu dönem çevirmenleri ve özellikle önde gelen ikisi hakkında bilgi sunmaktadır.

15- Metin ayrıca Aristippus hakkında sunmuş olduğu bilgilerle ona *Almagest* ve diğer el yazmalarını getiren aracı olarak farklı bir görünüm vermektedir.

16- Ön sözde nitelendirilen *Etna* Dağı'ndaki gözlem konusu da o dönemlerde doğa olaylarının incelenmesi sık görülmeyen bir olay olması nedeniyle ilginçtir.

Son olarak Haskins (1927, s.181-182) kim olduğu bilinmeyen bu kişinin Öklid'in *Verileri* ve Proclus'un *De Motu*'sunu Yunancadan Latinceye çeviren kişi olabileceği ihtimaline dikkat çekmiştir.

Amiral Eugene, Henry Aristippus ve *Salernolu* tıp öğrencisinin öne çıktığı bu dönemde yapılmış olabileceğine dair bulgular bulunan bazı çeviriler vardır. Bununla birlikte çevirmenleri belirsizdir. Bunlardan biri Metcalfe'in (2009, s. 257) belirttiği Abdurrahman es-Sûfî'ye ait olan *Kitâbu suveri'l-kevâkib* adlı eserdir. *Liber de Locis Stellarum İxarum* ismiyle Latinceye çevrilmiştir. es-Sûfî'nin temel olarak *Almagest*'e dayanan bu eserinin Latince çevirisi Arapça yıldız ve takımyıldızı

¹⁴*Quadrivium*: Latince dört yol anlamına gelen bu kelime ile Orta Çağda okullarındaki bir müfredat aşaması kastedilmektedir. İçeriği aritmetik, müzik, geometri ve astronomiden oluşmaktadır. Hazırlık aşaması (*Trivium*) ise gramer, mantık ve retorik çalışmalarını kapsamaktadır (bknz: Gilman vd. (1905) "Quadrivium". New International Encyclopedia).

isimlerinin Avrupa astronomisine aktarılmasında -XIII. yy. İspanyolca çevirisine kadar- önemli rol oynamıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Antik çağlardan beri pek çok kültüre ev sahipliği yapmış olan Sicilya Adası; Akdeniz'in ortasındaki stratejik konumu nedeniyle tarihî olayların da bir kavşağı konumunda olmuş ve Fenikeliler, Yunanlar, Vandallar, Ostrogotlar, Bizanslılar ve Arap Müslümanların eline geçmiştir. İlk olarak 652 yılında çeşitli sebeplerle başlayan Müslüman Arap akınları, sonradan fetih seferlerine dönüşmüş ve Ada; 827 yılında Kuzey Afrika'da hüküm süren Ağlebiler tarafından fethedilmiştir. Ardından gelen Fâtimîler ve Kelbîler dönemleri ile Müslümanlar Sicilya Adası'nı siyasî, kültürel, ziraî, ilmî, mimarî, sînâ'î ve sanatsal açıdan etkilemişlerdir. Adaya hâkim olan Normanların gelişi ile burada var olan düzen korunmuş ve Sicilya Yunan, Arapça ve Latince'nin aktif bir şekilde kullanıldığı kozmopolit bir toplum olmuştur. Bu kültürel alışveriş krallar tarafından da destek görmüş ve Sicilya'nın bir çeviri merkezi olmasına kaynaklık etmiştir. Çeviri faaliyetlerinin önem kazandığı dönemler, destekçisi/hâmisi olan krallara göre üç grupta incelenmiştir. Bu dönemler: Hauteville Hanedanlığı (I. William Dönemi), Hohenstaufen Hanedanlığı (II. Frederik ve oğlu Manfred Dönemi) ve Fransa Krallığı (Charles d'Anjou Dönemi) dönemleridir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı ilk dönem çeviri faaliyetleri ve çevirmenlerine ışık tutmaktır. Sicilya Adası çeviri hareketleri ilk dönemi ile ilgili olarak en önemli çalışma, Haskins ve Lockwood (1910)'un Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan el yazmasını değerlendirdikleri araştırmadır. Buna ek olarak Haskins'in (1912) bu çalışmaya eklemeler yaptığı diğer araştırması da oldukça önemlidir. Ardından Metcalfe (2009), Molinini (2009) ve en yakın tarihli Angold (2020)'ün araştırmaları bu döneme ışık tutmaktadır. Aradan geçen uzun süre zarfında ilgili konuya dair araştırmaların azlığı dikkat çekicidir. Haskins ve Lockwood (1910), araştırmalarının başında buna değinmiş ve bu konu çerçevesinde daha fazla araştırma yapılması ihtiyacını vurgulamıştır. Böylelikle çalışmalarını ortaya koydukları 1910 yılından önce de Sicilya çevirmenleri ile ilgili olarak gerçekleştirilmiş araştırmaların yeterince olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra gelen süreçte de yakın aralıklarla birbiri üzerine inşa edilen, birbirini besleyen çalışmalara rastlanmamış ve bu alan dokunulmamış bir alan olarak kalmıştır. Yapılan bu araştırma, sözü edilen çalışmaların içeriklerinden hareketle ve bu çalışmalar dikkate alınarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte çeviri faaliyetlerinin yapıldığı dönemlere zemin hazırlayan tarihsel süreç ana hatlarıyla eklenmiştir ve çevirmenler ile bilgiler başlık halinde gruplandırılmıştır. Buna ek olarak el yazmasının ön sözünde *Salernolu* tıp öğrencisinin sunduğu bilgiler özetlenerek sıralanmıştır. Bu hususlarda diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Bu dönem çeviri faaliyetleri ile ilgili olarak Haskins ve Lockwood (1910), Sicilya sarayının kozmopolit yapısının çeviri çalışmalarına elverişli bir ortam olduğunu belirtirken; Angold (2020) Kuzey Avrupa'dan yayılan entelektüel akımların etkisine dikkat çekmiş ve I. William dönemi siyasî ortamının şartlarının çeviri faaliyetlerine neden olduğunu belirtmiştir. Ona göre Latin unsurunun öne çıktığı saray, krizi fırsata dönüştürerek çevirileri krala yeni bir imaj oluşturmada

kullanmıştır. Bu görüşe sarayın çevirilerin odak noktası olduğu hususuna katılan Metcalfe (2009) çevrilen eserlerin içeriklerine dikkat çekerek, tercihlerde sponsorun övülmesinin hedeflendiğini vurgulamıştır. Molinini (2009) ise çeviri faaliyetlerinin ardındaki itici gücü; Bizans yönetiminin farklı dillerde eser ortaya konmasını teşvik etmesi, Sicilya'nın kaynaklara kolay erişim sağlayan tarihî ve merkezi konumu ve I. William döneminde başlayan dil kaybı hissi şeklinde belirtmiştir.

Araştırmanın bulgularından hareketle Sicilya ilk dönem çevirmenlerinin siyasi otoritenin isteği doğrultusunda çeviri yaptıkları değerlendirilmiştir. Kral çevirilerin hamisi olmuş ve süreçleri desteklemiştir. Siyasi otorite, verdiği bu destekle sarayın ihtiyaçları doğrultusunda seçilen eserlerin çevirilerinin ortaya konmasını sağlamıştır. Ayrıca, Sicilya'nın zengin tarihî geçmişi ve Akdeniz'in ortasında pek çok kültüre ulaşımının kolay olması tercüme edilecek eserlere erişimi kolaylaştırmıştır. Üstelik üç dilin aktif olduğu kozmopolit toplum bu çalışmalar için son derece uygun ortamdır. Böylelikle, çeviri faaliyetlerinin arkasındaki itici güçle ilgili ulaşılan bu sonuç, araştırma kapsamında sunulan çalışmaların değerlendirmeleri ile örtüşmektedir. İlk dönem çevirmenlerinin söz konusu bu motivasyon ile eserlerini ortaya koydukları görülmektedir. Ayrıca bu çevirmenlere dikkat çeken Vatikan Kütüphanesi'ndeki (Vat. Lat. 2056) Yunanca orijinalinden yaklaşık 1160 yılında çevrilmiş *Almagest*'in en eski Latince versiyonunun keşfi son derece önemlidir ve döneme ışık tutmaktadır. Bu keşif, Latince çeviri merkezlerinden olan Sicilya Adası'nda gerçekleştirilmiş çeviri çalışmalarının kronolojik olarak tanımlanmasında da büyük bir öneme sahiptir. Böylelikle bazı kralların destek olması ile revaç bulan çeviri faaliyetlerinin tarihsel süreçlerine de katkı sağlamıştır.

Bu araştırma kapsamında önem kazanan iki husus bulunmaktadır:

1- Çalışmada, elde edilen verilerin yardımı ile Sicilya Adası'nda yapılan çeviri etkinlikleri tarihsel dönemlere ayrılmıştır. Bunun için bu bölgede çeviri faaliyeti gerçekleştirmiş olan tüm çevirmenler kronolojik olarak sınıflandırılmıştır. Her çevirmen destek gördüğü kralın dönemine yerleştirilmiştir. Bu gruplandırmanın sonucunda tüm etkinlikler üç dönem olarak tanımlanmıştır.

2- Bu çalışma ilk dönemin ayrıntılı bir şekilde tanımlanması hususunda öne çıkmaktadır. Araştırma kapsamında, konu çerçevesinde ortaya konmuş olan çalışmalarda yer alan ilk döneme ait farklı bilgiler bir araya getirilmiş ve detaylı olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada hem tarihi süreç hem de çeviri faaliyetleri detaylı aktarılmıştır. Tarihî süreçler çeviri etkinliklerine zemin hazırlamıştır. Diğer bir deyişle bu çalışmaların ortaya konmasındaki en önemli etkenlerdir. Bu bölgeyi diğer çeviri merkezlerinden ayıran etkili bir faktördür. Çalışma bu bakış açısıyla bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda Sicilya Adası ilk dönem çevirmenleri ile ilgili olarak alanyazında yeni çalışmalara rehberlik edecek ve birbiri üzerine inşa edilecek araştırmaların yapılması önemli görülmektedir. Ayrıca, araştırma sırasında fark edilen tüm dönemlere ait çevirmeni belirsiz olan çeviri eserler ile ilgili yapılacak araştırmalar da büyük önem arz etmektedir.

Bu önem bağlamında, tüm dönemlere ışık tutacak çalışmaların artması Sicilya Adası çeviri faaliyetlerinin etkisi ve dinamik yapısı hakkında daha fazla bilgi sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abbas, Ihsan. (1975). *el-'Arab fî-Sıkilliye: Dirâse fî't- Târîh ve'l-Edeb*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe.
- Abdullah, Vedî Fethi. (1992). *Bizanta ve Müslimu Cenubi İtalya ve Sıkilliye*. İskenderiye: Müessesetu Şebabi'l-Câmia.
- Ahmad, Aziz. (1980). *Târîhu Sıkilliyeti'l-İslâmiyye*. Arapça'ya çev: Emîn Tevfik et-Tayyibî, Tunus: Dâru'l-Arabiyyeti lil-Kitab.
- Altan, İbrahim. (1993). *İslam tarihinde Sicilya Adasının Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Altunışık, Remzi vd., (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (6.Baskı), Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Amari, Michele. (1857). *el-Mektebetü'l-Arabiyyeti's-Sıkilliyye*. thk. Kâsım Muhammed er-Receb. Leibzig.
- Angold, Michael. (2020). The Norman Sicilian Court as a Centre for the Translation of Classical Texts. *Mediterranean Historical Review*, 35, (2), 147–167. <https://doi.org/10.1080/09518967.2020.1816653>
- Azimli, Mehmet. (2009). Sicilya'daki İslam Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri. *Marife*, 9, (2), 63-82.
- Baltacı, Ali. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231– 274.
- Britannica Dictionary. "Norman". 10.08.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır. <https://www.britannica.com/topic/Norman-people>
- Britannica, Dictionary. "Sicily". 20.08.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır. <https://www.britannica.com/place/Sicily>
- Burnett, Charles. (1988). "Hermann of Carinthia". In P. Dronke (Ed.), *A History of Twelfth-Century Western Philosophy* (pp. 386-404). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511597916.017
- Chiarelli, Leonard C. (2011). *A History of Muslim Sicily*. Malta: Midsea Books.
- el-İdrisî, Ebu' Abdullah Muhammed eş-Şerîf. (2002). *Kitabu' Nuzheti'l-Muştak fî-Ihtiraki'l-Afak*, c. 2, Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye.
- el-Medenî, Ahmet Tevfik. (1945). *El-Muşlimu'ne fî Cezîreti Sıkil liye ve Cenubi İtalya*. Tunus: Mektebetü'l-İstikâme.
- Emin Tevfik Et-Tîbî. (1990). *Devru's-Sakaliyye fi intikali'l-Ulum ve'l-Mearif el-Arabiyye ila Avrupa, Tarihu'l Ulum -inde'l-Arab*, c.2. Trablus: Mektebetü'ş-Şamile.
- ez-Zehrani, Ali bin Muhammed. (1993). *el-Hayat'ul- İlmiyye fi Sıkilliyye el-İslâmiyye*. Mekke: Umm al-Kurra Üniversitesi Yayınları.
- Faruqi, Yasmeen Mahnaz. (2006). Contributions of Islamic Scholars to the Scientific Enterprise, *International Education Journal*, c. 7, sayı: 4, 396-397.
- Finley, Moses I. (1968). *A History of Sicily: Ancient Sicily to the Arab Conquest*. New York: Viking.
- Granara, William. (2019). *Narrating Muslim Sicily: War and Peace in the Medieval Mediterranean World*. London: I. B. Tauris.

- Freeman, A., E. (1891). *History of Sicily*. Oxford: Clarendon Press.
- Hallak, Hasan. (1986). *Alagatu'l-Hadariyye Beyne's-Şark ve'l- Garb fi'l-Usuri'l- Vusta*. Kahire: Dar'un-Nahda Arabiyyah.
- Haskins, H. C. ve Lockwood, P. D. (1910). "The Sicilian Translators of the Twelfth Century and the First Latin Version of Ptolemy's Almagest". *Harvard Studies in Classical Philology*. Vol. 21. 75-102.
- Haskins, C. (1912). "Further Notes on Sicilian Translations of the Twelfth Century". *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 23. 155-166.
- (1927). *Studies in the History of Medieval Science*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hayyat, Halife bin. (1967). *Tarih'u Halife bin Hayyat*. Arabic Collection Online. New Jersey: Princeton University Libraries.
- Hitti, Philip. K. (2002). *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present*. (10. Baskı). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Holliester, C. Warren. (1974). *Medieval Europe: A Short History*. New York: John Willey & Sons.
- Houben, Hubert. (2002). *Roger II of Sicily: A Ruler Between East and West*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Işıltan, Fikret. (1997). "Sicilya". *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, X, s: 589-596.
- İbnü'l-Esîr, İ. (1987). *el-Kâmil fi't-Târih*. VII (s.61), VI (s.333), X (s.176-177). tahk. Muhammed Yûsuf er-Rakâk, Beyrut: Dârü'lKütübi'l-İlmiyye.
- Jamison, Evelyn. (1957). *Admiral Eugenius of Sicily, His Life and His Work*. London: The British Academy by the Oxford University Press.
- Kıral, Bilgen. (2020). "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi." *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 170-189.
- Knight, Henry Galley. (1838). *The Normans in Sicily*. London: John Murray.
- Kürd Ali, Muhammed. (2017). *el-İslâm ve'l-hadaratu'l-arabiyye*. Birleşik Kralık: Hindawi Press.
- Matthew, Donald. (2012). *The Norman kingdom of Sicily: Intellectual and Artistic Aspects of the Kingdom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Metcalf, Alex. (1999). *Arabic Speakers in Norman Sicily*. UK: The University of Leeds. Department of Arabic and Middle eastern Studies. Published PhD Thesis.
- (2003). *Muslims and Christians in Norman Sicily: Arabic Speakers and the End of Islam*. New York: Routledge Curzon.
- (2009). *The Muslims of Medieval Italy*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Molinini, Daniele. (2009). "The First Sicilian School of Translators". *Nova Tellus*, 27(1), 191-205.
- Moreno, Martino Mario. (1968). *Sicily'da Müslümanlar*. 2. Baskı. Lübnan Üniversitesi Tarih Çalışmaları Bölümü Yayınları.
- Neuman, W. Lawrence. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Rose, Valentin. (1874). *Hermes*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Smith, Denis Mack. (1968). *A History of Sicily: Medieval Sicily (800-1713)*. New York: The Wiking Press.

- Şahin, Seyhun. (2016). *Sicilya'da Normanlar ve Müslümanlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şakiroğlu, Mahmut (2009). "Sicilya". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 37. S. 138-139.
- Takayama, Hiroshi. (1992). "The Fatimid and Kalbite Governors in Sicily 909-1044", *Mediterranean World*, Tokyo The Mediterranean Studies Group Hitotsubashi. (13), 21-30.
- The New Cambridge Medieval History. (2005). III. editör: Timothy Reuter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Traini, Renato. (1997). "Sikilliya". *Encyclopedia of Islam*. c. 9, ed. Clifford Edmund Bosworth vd., Leiden: E. J. Brill. 582-591.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

